

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій**

**КРАЇНИ БАЛТІЇ НА ШЛЯХУ ДО НАТО: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА
СКЛАДОВА ПРОБЛЕМИ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 6 курсу, 603 групи

Войцихова Аліна Сергіївна

Керівник:

кандидат філософських наук,

доцент **Струтинський В. Є**

Рецензент:

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол №_____ від _____ 2024 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Макар В.Ю.

Чернівці – 2024

Анотація

У роботі проаналізовано міжнародно-правові, військово-політичні та економічні аспекти інтеграції Латвії, Литви й Естонії до НАТО, зокрема адаптацію їхніх правових систем і сектору безпеки до стандартів Альянсу. Досліджено геополітичні виклики, внутрішні реформи після здобуття незалежності, етапи вступу до НАТО та вплив членства на регіональну безпеку. Розглянуто роль Балтійських країн у контексті російсько-української війни, з акцентом на їхній внесок у зміцнення східного флангу НАТО. У висновках наголошено на значенні євроатлантичної інтеграції як стратегічного напрямку їхньої зовнішньої політики.

Ключові слова: країни Балтії, НАТО, євроатлантична інтеграція, геополітичні зміни, трансформаційні процеси, безпека, реструктуризація.

Summary

The qualification work is devoted to the study of the process international legal, military-political and economic aspects of Latvia, Lithuania and Estonia's integration into NATO, including the adaptation of their legal systems and security sector to NATO standards. Geopolitical challenges, internal reforms after independence, stages of accession to NATO and the impact of membership on regional security are studied. The role of the Baltic states in the context of the Russian-Ukrainian war is examined, with a focus on their contribution to strengthening NATO's eastern flank. The conclusions emphasise the importance of Euro-Atlantic integration as a strategic direction of their foreign policy.

Keywords: Baltic states, NATO, Euro-Atlantic integration, geopolitical changes, transformation processes, security, restructuring.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Войцихова А.С.

(підпис)

Зміст

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	9
1.1 Концептуально- методологічні засади дослідження	9
1.2 Джерельна база дослідження	15
Висновки до 1-го розділу	22
РОЗДІЛ II. КРАЇНИ БАЛТІЇ ПОСТРАДЯНСЬКОЇ ДОБИ	24
2.1 Відновлення незалежності Латвії, Литви та Естонії у контексті нових геополітичних вимог	24
2.2 Внутрішня реструктуризація країн Балтії: основні економічні, внутрішньо- та зовнішньополітичні напрямки	30
2.3 Формування євроатлантичної складової зовнішньої політики Латвії, Литви, Естонії	36
Висновки до 2-го розділу	45
РОЗДІЛ III. ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВ КРАЇНАХ БАЛТІЇ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІЙ, ПРАВОВІЙ, У ЕКОНОМІЧНІЙ ГАЛУЗЯХ	47
3.1 Військово-політична складова реформ на шляху Латвії, Литви та Естонії до НАТО	47
3.2 Реформування правової системи країн Балтії у відповідності з інтеграційними вимогами щодо вступу в НАТО	54
Висновки до 3-го розділу	62
РОЗДІЛ IV. ПРИЄДНАННЯ ЛАТВІЇ, ЛИТВИ ТА ЕСТОНІЇ ДО ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАТО: ЕТАПИ ТА НАСЛІДКИ.	64
4.1. Реалізація Латвією, Литвою та Естонією вимог щодо вступу країн до Альянсу: складові повсталих проблем	64
4.2. Вплив членства в НАТО на геополітичне положення та безпеку країн Балтії	70
4.3. Позиція Латвії, Литви та Естонії як членів НАТО щодо російсько- української війни	76
Висновки до 4-го розділу	82
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89
SUMMARY	97

ВСТУП

Актуальність дослідження. Країни Балтії мають довготривалу історію боротьби за свою незалежність, пройшовши шлях від анексії радянським союзом, який запровадив у регіоні жорсткий політичний та національний терор, проводячи репресії, депортації та страти тих, хто протистояв діючому режиму. Така політика Москви doprowadила до масових протестів і намагань силою їх придушити. Як наслідок, країни Балтії першими вийшли зі складу радянського союзу, виборовши визнання та незалежність у 1991 році. Незважаючи на це, їхнє становище залишалось вразливим через близькість до Росії, яка досі має імперські амбіції.

Історичний досвід відіграв ключову роль при визначенні зовнішньополітичних пріоритетів країнами Балтії. Вони взяли за основу західноєвропейську соціально-економічну модель розвитку, визначивши вектор руху у напрямку інтеграції у європейські та євроатлантичні структури. Відхід від Росії та опора і акцент на поглиблення відносин і співпраці з Європою та Заходом – у цьому країни Балтії вбачали гарантії щодо зміцнення національної безпеки, збереження суверенітету та незалежності.

На сьогоднішній день сучасна геополітична сцена характеризується нестабільністю та неспокоєм у різних частинах світу, а НАТО залишається однією з найвпливовіших оборонних організацій, визначальна роль якої полягає у забезпеченні колективної безпеки та стриманні потенційно агресивних держав. Після вступу до Північноатлантичного альянсу країн Балтії в регіоні було розгорнуто додаткові військові контингенти НАТО. Як наслідок, їм вдалося зміцнити свій суверенітет, отримуючи міжнародну підтримку, що й послаблює вплив Росії на регіон. Хоча вступ країн Балтії, як колишніх республік радянського союзу, до НАТО є відносно новим явищем, що має ще не до кінця вивчені міжнародно-правові аспекти, тим не менш це важливий процес, що призвів до зміни балансу сил у Прибалтійському регіоні,

а відтак Європи в цілому, вплинув на європейську безпеку та стримування потенційно можливої російської агресії.

Актуальність обраної теми дослідження обумовила визначення **мети кваліфікаційної роботи**. Вона полягає у проведенні аналізу та розкритті міжнародно-правових аспектів процесу вступу країн Балтії до НАТО, а також визначення його впливу на національну безпеку Латвії, Литви та Естонії і їх міжнародний статус.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- визначити історичні передумови та фактори, які сприяли вступу країн Балтії до НАТО;
- розглянути міжнародно-правові дії державного керівництва країн Балтії щодо вступу до НАТО, зокрема впровадження стандартів і критеріїв, які стосуються членства;
- проаналізувати можливі виклики, які виникали у процесі реформування суспільств та реструктуризації країн Балтії на шляху до членства;
- розглянути процес вступу країн Балтії до НАТО та його вплив на європейську безпеку;
- охарактеризувати позицію Латвії, Литви та Естонії як членів НАТО щодо російсько-української війни.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові аспекти та складові зовнішньої політики країн Балтії в контексті вступу до Північноатлантичного альянсу.

Предметом дослідження є правові та політичні взаємовідносини між країнами Балтії та НАТО в процесі підготовки та досягнення членства, а також вплив цього процесу на міжнародні відносини та безпеку в регіоні.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період починаючи з 1990-х років до 2023 року. Адже, саме даний проміжок часу став визначальним у становленні та еволюції зовнішньополітичних орієнтирів країн Балтії, котрі відновили власну незалежність на початку 1990-х. Власне у цей досить

короткий період часу, з позицій історії розвитку людської цивілізації, активний вплив на прагнення населення Латвії, Литви та Естонії до незалежності та інтегруванні до західних структур, зокрема НАТО, відіграла історична пам'ять. Вона ґрунтувалась на довготривалій боротьбі за свою свободу та збереження національної ідентичності.

У кваліфікаційному дослідженні у короткому аналітичному огляді висвітлюється тривалий процес формування національної свідомості народів Балтії та їхнього прагнення до суверенітету, який посилювався в умовах пострадянських трансформацій. Початок 1990-х характеризується активним політичним рухом за незалежність, котрий став наріжним каменем для євроатлантичної інтеграції та формуванню геополітичної позиції Литви, Латвії та Естонії.

Методологія дослідження базується на використанні історичного методу, який допоможе зрозуміти чому країни Балтії прагнули до інтеграції із Заходом та вступу до НАТО, на основі аналізу історичних передумов, факторів та процесів, які призвели до цього. З метою визначення основних принципів, норм та механізмів, які регулюють міжнародно-правові відносини між країнами Балтії та НАТО ми використовували системно-структурний метод. Також, вважаємо доцільним використання у роботі методу контент-аналізу, адже він дозволяє проаналізувати міжнародно-правові документи, що регулюють відносини між країнами Балтії та альянсом, допомагає визначити ключові положення цих документів, а також їхній вплив на європейську безпеку.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі процесу вступу країн Балтії до НАТО у міжнародно-правову контексті, який дозволяє глибше зрозуміти специфіку адаптації малих держав до вимог Альянсу. Особливістю дослідження є акцент на історичних передумовах, що заклали фундамент для інтеграції, і детальне розкриття міжнародно-правових механізмів реформування державних інститутів. Окрім того, робота враховує сучасний контекст європейської безпеки, підкреслюючи роль країн Балтії у

підтримці України в умовах російської агресії. Використання ліберального підходу в поєднанні з історичним і системно-структурним методами аналізу дозволило запропонувати нову інтерпретацію впливу членства в НАТО на геополітичну позицію та безпеку регіону.

Практичне значення даної роботи полягає у її внеску до розуміння механізмів і наслідків інтеграції малих держав до міжнародних організацій, таких як НАТО, що може бути корисним для подальших досліджень з міжнародного права та політики.

Робота також може бути корисною для політичних аналітиків, які вивчають сучасні виклики в контексті євроатлантичного простору. Зокрема, висновки щодо впровадження стандартів НАТО країнами Балтії можуть слугувати практичним орієнтиром для інших держав, що прагнуть інтеграції до Альянсу, таких як Україна. Дослідження позиції країн Балтії щодо російсько-української війни надає цінний матеріал для формування стратегій міжнародного співробітництва та забезпечення регіональної безпеки. Крім того, напрацьований матеріал та висновки можуть бути використані у роботі міжнародних організацій, зокрема для моніторингу і підтримки демократичних реформ у пострадянських країнах, проведення лекцій та практичних занять при вивченні даної проблеми на кафедрах міжнародних відносин та політології.

Апробація результатів дослідження. Ключові аспекти та результати дослідження були висвітлені під час наукових конференцій, у тому числі міжнародного рівня:

- Войцихова А. С. Позиція Латвії, Литви та Естонії, як членів НАТО, щодо російсько-української війни // Студентська наукова конференція. Чернівці, 16 квітня 2024. С. 17-18 [4].
- Войцихова А. С. Вплив членства в НАТО на геополітичне положення та безпеку країн Балтії // XVIII Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми

зовнішньої політики України». Чернівці, 8 листопада 2024 р. С. 45-48 [3].

Структура роботи відображає логічну побудову дослідження та складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, кожен з яких присвячений окремим аспектам євроатлантичної інтеграції країн Балтії, їхніх трансформацій у військово-політичній, правовій та економічній сферах, а також наслідкам вступу до НАТО, зокрема позиції Литви, Латвії та Естонії щодо російсько-української війни, висновків, які резюмують результати дослідження, та переліку використаних джерел. Загальна кількість сторінок складає 101, з яких основного тексту – 85 сторінок.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Концептуально- методологічні засади дослідження

Питання євроатлантичної інтеграції набуває особливої ваги у контексті сучасних міжнародних відносин, зокрема для країн посткомуністичної доби, які здобувши фактичну незалежність, прагнуть забезпечити стабільність та свою безпеку. Це власне стосується і Балтійських країн, котрі з кінця ХХ століття визначили вступ до НАТО одним з ключових елементів своєї геополітичної стратегії.

Якщо мова йде про інтеграцію, то під цим варто розуміти процес, в рамках якого держави прагнуть приєднатись до північноатлантичних чи європейських структур, зокрема НАТО та Європейського Союзу. Щоб досягти цього, країнам-кандидатам слід здійснити низку економічних, військових та політичних реформ, котрі забезпечать відповідність стандартам і вимогам організацій. Євроатлантична інтеграція може слугувати потужним каталізатором оновлення державних інституцій та модернізації законодавства, сприяючи розвитку демократичних інститутів, правничих структур та зміцненню національної безпеки.

Країни Балтії – Литва, Латвія та Естонія – це ті держави, які вибороли незалежність на початку 1990-х років у результаті розпаду Радянського Союзу і стали важливими геополітичними суб'єктами, що прагнули інтегруватися в євроатлантичні структури. Це стало важливим кроком для посилення їхньої безпеки, враховуючи регіональні геополітичні загрози, особливо з боку Росії.

Геополітичні зміни в свою чергу відображають трансформації в глобальній та регіональній політиці, що виникають внаслідок загальноцивілізаційних економічних, військових та політичних процесів. Вони стосуються змін у системах безпеки, співпраці між країнами, а також змін у розподілі сил між державами та їхніми об'єднаннями. Для країн Балтії ці зміни відіграли вирішальну роль яка твердо визначила їхній стратегічний курс на

вступ до НАТО, оскільки, питання стабільності й безпеки, в нестійких політичних умовах, потребували нових підходів до міжнародних відносин.

Вагомість цього дослідження полягає в аналізі міжнародно-правового аспекту вступу країн Балтії до НАТО, котрий дозволяє глибше зрозуміти механізми євроатлантичної інтеграції, а також роль міжнародного права в забезпеченні безпеки й стабільності у регіоні. Процес інтеграції цих країн в НАТО був тісно пов'язаний з трансформацією їхньої політичної та правової системи, що є важливим для розуміння ролі міжнародних організацій у формуванні нових геополітичних реалій. Водночас, дослідження цього процесу має безпосереднє значення для сучасних міжнародних відносин, оскільки він продовжує бути актуальним і в умовах нинішніх викликів, зокрема у контексті зміцнення безпеки в Європі.

З метою кращого розуміння процесу інтеграції країн Балтії до НАТО в контексті міжнародно-правових аспектів необхідно звернутися до ключових теоретичних підходів, які лежать в основі аналізу міжнародних відносин, геополітики, безпеки та євроатлантичної інтеграції. Адже, ці підходи дають змогу зрозуміти динаміку змін у зовнішньополітичному курсі цих країн, їх прагматизм у виборі стратегічних партнерів у посткомуністичний період і сформувати цілісну картину цього процесу. Серед таких підходів варто виділити теорію міжнародних відносин із наголосом на лібералізмі, концепти геополітики й безпеки, а також євроатлантичну інтеграцію як провідний напрямок.

Теорія міжнародних відносин охоплює різні підходи до розуміння міжнародної політики та відносин між державами, в основі яких лежать різні погляди на природу міждержавних зв'язків і ролі міжнародних організацій. Лібералізм, як один із основних сучасних підходів, надає концептуальну основу для розуміння інтеграції країн Балтії в НАТО.

Лібералізм стверджує, що міжнародні відносини можуть базуватися на співпраці, а не лише на конкуренції чи конфліктах. Відповідно до цього підходу, стабільні та мирні відносини можливі за умови існування

міжнародних інституцій, таких як ООН, ЄС і НАТО, які сприяють розвитку співпраці, безпеки та взаємозалежності. У випадку Балтійських країн їхнє членство в НАТО демонструє прагнення до стабільності та безпеки через використання міжнародних інституцій. Особливий акцент у лібералізмі робиться на значенні демократії, прав людини та економічного розвитку як ключових елементів мирних відносин між державами.

Геополітика є важливим елементом теоретичної основи, оскільки вона зосереджена на впливі географічного положення та розподілу сил на міжнародній арені. Розташування Балтійських країн на стратегічному перехресті між Західною Європою та росією надає їм особливого значення для безпеки всієї Європи. Цей фактор пояснює їхнє прагнення приєднатися до НАТО як засобу забезпечення національної безпеки, зокрема з огляду на можливі загрози з боку Росії.

Процеси інтеграції Балтійських країн до НАТО відбувалися не лише під впливом безпекових викликів, але й у рамках ширшої геополітичної динаміки, що сформувалася в результаті розпаду СРСР. Після відновлення незалежності Естонія, Латвія та Литва опинились перед необхідністю не тільки вирішити питання безпеки, а й здійснити значні політичні та правові реформи, спрямовані на інтеграцію в західні структури. Потрібно було відмовитися від радянської спадщини, встановити нові, демократичні політичні інститути та адаптувати національні економіки до вимог ринкової економіки. Такий курс відображав прагнення цих країн зміцнити свої суверенітет і безпеку в умовах нестабільного регіонального середовища.

Збігнєв Бжезінський у своїй праці «Велика шахівниця» підкреслює, що інтеграція Балтії до євроатлантичного простору є ключовим елементом стабілізації регіону та запобігання експансії Росії. Таким чином, вступ до НАТО став геополітичним рішенням, яке зміцнило суверенітет і безпеку цих країн.

Євроатлантична інтеграція, що є основним фокусом цієї роботи, передбачає включення країн Центрально-Східної Європи до структури

європейських та євроатлантичних організацій, головним чином Європейського Союзу та НАТО. Інтеграція Балтійських країн в НАТО була процесом, який спирався на прагнення зміцнення безпеки та стабільності через участь у спільних міжнародних структурах, які мали за мету підтримку демократії, прав людини та економічного розвитку. Завдяки лібералізму, який акцентує увагу на важливості міжнародної співпраці та інституцій, можна стверджувати, що інтеграція до НАТО допомогла не лише забезпечити колективну безпеку, але й стимулювала демократичні реформи, сприяючи розвитку ринкової економіки та стабільності в політичному житті країн Балтії.

Окремим важливим аспектом є роль міжнародних правових інститутів у процесі інтеграції Балтійських країн до НАТО. Враховуючи важливість правових стандартів у міжнародних відносинах, вступ до НАТО для країн Балтії був не лише безпековим, але й правовим процесом. Для цих держав шлях до вступу у спільний правовий простір, де дотримання демократичних принципів, прав людини та верховенства права стало важливою умовою для їхньої подальшої інтеграції в міжнародні структури.

Інтеграція Балтійських країн в НАТО була супроводжена низкою юридичних кроків, серед яких можна виділити необхідність адаптації національних правових систем до стандартів альянсу. Зокрема, важливою була реформа правової системи, зміцнення демократії та забезпечення прав людини, що відповідає ключовим вимогам, які висуваються НАТО до кандидатів на вступ.

Для дослідження мною були використані методи історичного, системно-структурного та контент-аналізу, кожен з яких відповідає специфіці поставлених цілей і завдань роботи.

Історичний метод став ключовим інструментом для дослідження процесу інтеграції Балтійських країн до НАТО, оскільки ця інтеграція є результатом багатьох факторів, що розвивалися протягом тривалого часу. Застосування історичного методу дозволяє глибше зрозуміти, як Балтійські країни поступово адаптувалися до нових геополітичних реалій після здобуття

незалежності. Цей метод дозволяє простежити етапи розвитку їх зовнішньої та внутрішньої політики, аналізуючи ключові моменти, які визначили їхню інтеграцію в євроатлантичні структури. Відновлення незалежності, економічні перетворення, а також зміни в міжнародній ситуації — все це відіграло важливу роль у їхньому русі до НАТО.

Особливо важливо відзначити, що цей процес не відбувався одномоментно, а був результатом поступових політичних, економічних і соціальних змін. Після розпаду Радянського Союзу Балтійські країни зіткнулися з численними викликами на шляху до стабільності, і лише через десятиліття після відновлення незалежності змогли реалізувати своє прагнення стати частиною західної безпекової системи. Поступовий рух країн Балтії до НАТО був обумовлений не тільки змінами в їхніх внутрішніх структурах, але й адаптацією до нових умов міжнародної політики. Протягом цього часу відбувались важливі політичні та економічні перетворення, які значною мірою вплинули на їхні рішення на міжнародній арені.

Цей підхід дозволяє відстежити, як зовнішня політика, побудова безпекових відносин та економічні реформи сприяли поступовій адаптації Балтійських країн до вимог НАТО. Наприклад, важливою частиною процесу була їхня участь у різних міжнародних організаціях, що підготувало ґрунт для подальшої інтеграції в Альянс. Історичний метод дозволяє також врахувати вплив зовнішніх факторів, таких як зміни в міжнародній політиці та розширення НАТО після завершення холодної війни, на вибір Балтійських країн.

Системно-структурний метод є важливим інструментом для аналізу процесу вступу Балтійських країн до НАТО, оскільки дозволяє розглядати цей процес не як ізольовану подію, а як частину більш широкої системи міжнародних відносин. Використання цього методу дає змогу врахувати як внутрішні, так і зовнішні фактори, що визначали динаміку інтеграції Балтійських країн в Альянс.

Один із основних аспектів системно-структурного підходу полягає в тому, щоб розглянути, як процес вступу в НАТО вплинув не тільки на зовнішню політику країн Балтії, а й на їхні внутрішні політичні, економічні та безпекові системи. Важливо розуміти, що інтеграція до НАТО не була просто зовнішньополітичним вибором, а комплексним процесом, який потребував значних змін у структурі державних інститутів. Ці зміни стосувались як реформування внутрішніх політичних інститутів, так і адаптації до міжнародних стандартів у різних сферах: економічній, правовій та оборонній. Це включало перехід до більш демократичних політичних систем, розвиток стабільних економік і створення ефективної військової інфраструктури, що відповідала вимогам НАТО.

Системно-структурний метод дозволяє не лише оцінити, як інтеграція до НАТО впливала на внутрішні трансформації в країнах Балтії, а й зрозуміти, як ці зміни взаємодіяли з більш широким контекстом міжнародних відносин. Важливо відзначити, що країни Балтії змогли ефективно координувати свої дії через взаємодію різних державних інститутів, зокрема урядів і парламентів, а також через спільні зусилля на міжнародній арені. Така координація між політичними, економічними та безпековими структурами дозволила країнам Балтії успішно досягти своєї мети — вступу до НАТО, що стало одним із важливих кроків у їхній європейській інтеграції.

Цей метод ґрунтується на теоретичних засадах, які розглядають міжнародні відносини як складну, взаємозв'язану систему. У такій системі кожен елемент, чи то держава, чи то міжнародна організація, чи національна економіка, має значний вплив на інші компоненти цієї системи. Таким чином, інтеграція Балтійських країн до НАТО не була лише одностороннім процесом, а складною взаємодією багатьох факторів, що формували внутрішню та зовнішню політику цих держав. Системно-структурний підхід дозволяє зрозуміти, як ці зміни вплинули на євроатлантичний простір в цілому і які наслідки мали для безпеки та політики в регіоні.

Контент-аналіз є потужним інструментом для дослідження офіційних документів, звітів міжнародних організацій, міжнародних договорів, наукових публікацій та експертних доповідей, що стосуються інтеграції Балтійських країн у НАТО. Цей метод дозволяє не лише аналізувати зміст документів, а й виявляти основні ідеї та стратегії, що лежать в основі політичних та правових рішень, які сприяли вступу цих країн до Альянсу.

Одним із основних напрямів використання контент-аналізу є дослідження еволюції офіційних документів та публікацій, що стосуються процесу вступу Балтійських країн до НАТО. Вивчаючи текстові матеріали, можна визначити, як у різні періоди змінювались акценти у зовнішній політиці країн Балтії та інших учасників процесу, а також які юридичні та політичні аргументи використовувались для підтримки чи заперечення їхнього вступу до НАТО.

Контент-аналіз сприяє розумінню глибших політичних та правових підходів до інтеграційних процесів, що є особливо важливо з точки зору міжнародно-правової теорії, оскільки дозволяє оцінити, як Балтійські країни, а також міжнародні інституції, формують свої цілі, пріоритети та стратегії в контексті вступу до НАТО.

1.2 Джерельна база дослідження

Актуальність теми інтеграції країн Балтії до НАТО з міжнародно-правової точки зору обумовлена не лише історичною важливістю цього процесу, а й сучасними викликами, що постали перед системою євроатлантичної безпеки. Зокрема, питаннями колективної безпеки, розподілу відповідальності та інтерпретації статей Північноатлантичного договору в умовах сучасних загроз. Після завершення "холодної війни" і розпаду Радянського Союзу Балтійські держави, які прагнули інтеграції до західних інституцій ще за часів існування СРСР, стали одними з найбільш активних ініціаторів цього процесу. Їхнє членство в Альянсі стало не лише важливим етапом у зміцненні безпеки цих країн, але й значущим кроком для посилення

стабільності в регіоні Балтійського моря та всього євроатлантичного простору. Крім того, вступ країн Балтії в НАТО встановив важливий прецедент для інших держав, що прагнули інтеграції до Альянсу.

Науковий інтерес до процесу інтеграції країн Балтії до НАТО зумовлений його багатогранністю, яка охоплює історичні передумови, політичні трансформації, економічні наслідки, міжнародно-правові аспекти та геополітичні виклики. Зокрема, зміни балансу сил у регіоні Балтійського моря та в Європі в цілому. Особливо актуальним, розгляд цього питання є у контексті сучасних викликів для європейської безпеки, спричинених російською агресією проти України, що підкреслює важливість колективної безпеки та ролі НАТО у забезпеченні стабільності в Європі.

Попередні дослідження з цієї тематики охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із геополітичною, політичною, економічною та правовою трансформацією Балтійських країн на шляху до членства в НАТО. Зокрема, аналізуючи процеси демократизації, реформи сектору безпеки та оборони, адаптацію до стандартів Альянсу та вплив членства на зовнішню та внутрішню політику. Відомі праці західних та українських науковців, таких як Андрес Касеметс, Андерс Фог Расмуссен, Володимир Горбулін, Олександр Литвиненко, детально розглядають аспекти реформ, необхідних для виконання Копенгагенських критеріїв, а також адаптацію національних законодавств до стандартів НАТО. Окремо, висвітлюється трансформація оборонних структур, зміцненням цивільного контролю над збройними силами та адаптація до нових загроз безпеки, таких як гібридна війна та кіберзагрози.

Серед важливих джерел, які аналізують цей процес, можна виділити монографії та статті, присвячені питанням оборонної реформи, реструктуризації військових сил та впровадження стандартів НАТО в державному управлінні. Наприклад, дослідження, опубліковані в "Journal of Baltic Security," надають комплексний аналіз впливу членства в НАТО на безпеку країн Балтії, зокрема, розглядаючи питання модернізації збройних сил, посилення співробітництва з союзниками та адаптації до нових викликів

безпеки, таких як гібридна війна та кіберзагрози. Окрім цього, особлива увага приділяється ролі міжнародно-правових механізмів, які забезпечили юридичну легітимність цього процесу.

Процес євроатлантичної інтеграції країн Балтії після здобуття незалежності став предметом уваги багатьох західних науковців. Однією з фундаментальних робіт є праця Рональда Асмуса "Opening NATO's Door: How the Alliance Remade Itself for a New Era", у якій детально описано політичні та дипломатичні кроки, що сприяли розширенню НАТО на схід. Асмус акцентує увагу на ключовій ролі США в підтримці прагнень Балтійських країн, а також на значенні їхньої інтеграції для посилення регіональної стабільності [67].

У контексті історичних аспектів євроатлантичної інтеграції країн Балтії важливим джерелом є праця М. О. Замікули "Країни Балтії на початку 1990-х років: передумови євроатлантичної інтеграції" (2010). У цьому дослідженні автор детально розглядає внутрішньополітичні та соціальні процеси, які сприяли вибору європейського та євроатлантичного напрямку як основних орієнтирів зовнішньої політики Латвії, Литви та Естонії після здобуття незалежності в 1991 році. Замікула підкреслює, що ключову роль у цьому процесі відіграли реформи, необхідні для адаптації до стандартів НАТО, а також важливість міжнародної підтримки з боку США та ЄС, яка створила сприятливі умови для інтеграції країн Балтії в західні структури [15].

Зокрема, Замікула детально аналізує внутрішньополітичні та соціальні умови, що стали підґрунтям для євроатлантичної інтеграції країн Балтії. Автор акцентує увагу на необхідності проведення внутрішніх реформ у кожній країні для адаптації до стандартів НАТО. Він підкреслює важливість підтримки з боку міжнародних партнерів, таких як США та ЄС, які забезпечили стабільність в період переходу від пострадянського стану до інтеграції в західні структури. Замікула також наголошує на критичній ролі міжнародної підтримки, що дозволила країнам Балтії досягти своїх цілей щодо євроатлантичної інтеграції. Особливу увагу він приділяє аналізу зовнішньополітичних стратегій Балтії, вказуючи, що підтримка НАТО була

визначена як критично важлива для забезпечення безпеки на тлі зростаючого російського впливу в регіоні. Замікула стверджує, що інтеграція стала не лише геополітичним вибором, але й результатом необхідних внутрішніх реформ, які відповідали західним демократичним стандартам. [15, с. 91-94].

Праця О. А. Палія "Специфіка та наслідки інтеграції країн Балтії до євроатлантичних структур безпеки" є важливим внеском у розуміння процесу інтеграції Латвії, Литви та Естонії до НАТО, а також аналізу їхніх наслідків для безпеки та стабільності в регіоні Балтійського моря. Автор підкреслює, що вступ до НАТО став не лише результатом геополітичних змін, а й важливим етапом у реалізації внутрішніх реформ у цих країнах, зокрема в сферах оборони, політики та економіки. Палій виділяє кілька ключових аспектів інтеграції: забезпечення стабільності в умовах зовнішньої загрози, особливо з боку Росії, а також зміцнення демократичних інститутів, які відповідали стандартам ЄС і НАТО [29].

У своїй праці Палій також розглядає вплив євроатлантичної інтеграції на зовнішню політику Балтійських країн, особливо щодо їхньої участі в міжнародних військових місіях під егідою НАТО, а також в контексті посилення колективної безпеки на сході Європи. Автор детально аналізує економічні наслідки для країн Балтії, включаючи модернізацію національних економік, спричинену співпрацею з НАТО. Дослідження Палія демонструє, як процес інтеграції змінив геополітичну ситуацію в регіоні, підвищивши стратегічну значущість Балтії для безпеки Європи в цілому [29].

У роботі Олени Павлишиної "Євроатлантична інтеграція країн Балтії: політичні та юридичні аспекти" (2015 р.) акцентується увага на юридичних і політичних бар'єрах, які стояли перед країнами Балтії при прагненні до вступу в НАТО та ЄС. Павлишина детально розглядає правові механізми, які допомогли подолати ці бар'єри, включаючи зміни в національному законодавстві та адаптацію до вимог альянсу. Вона також досліджує політичні процеси, які забезпечували підтримку громадськості та політичних еліт у цих

країнах для вступу в західні організації, що стало можливим завдяки глибокій інтеграції в міжнародні політичні структури [28].

Андрій Тарасенко в праці "Міжнародно-правовий аспект вступу країн Балтії до НАТО" (2017 р.) розглядає процедури та умови вступу Балтійських країн до НАТО в контексті міжнародного права. Тарасенко підкреслює важливість міжнародно-правових механізмів, які визначали правила вступу нових членів до НАТО, а також аналізує вплив зовнішньої політики, зокрема позиції Росії, на процес інтеграції цих країн. Він надає детальний аналіз юридичних та політичних аспектів, що сприяли швидкому вступу Балтії до Альянсу, а також вивчає роль міжнародних договорів і угод, що стали основою для подальшого зміцнення безпеки в регіоні [32].

Продовжуючи аналіз наукових праць, присвячених євроатлантичній інтеграції країн Балтії, важливо також звернути увагу на офіційні документи міжнародних організацій, які стали важливим джерелом для розуміння політики щодо інтеграції цих країн.

Одним із таких документів є "Стратегія розширення НАТО" (1995 р.), що визначає ключові принципи розширення Альянсу та умови для прийому нових членів, включаючи Балтійські країни. Звіт описує основні механізми вступу і політичні вимоги, які стали важливими для країн, що прагнули стати частиною НАТО. Документ має значення для аналізу не тільки зовнішньої політики НАТО щодо Балтійських країн, а й конкретних вимог до реформ у цих країнах кандидатах [25].

Важливу роль у процесі інтеграції також відіграла Бухарестська декларація НАТО (2008 р.), яка підтвердила намір Альянсу включити країни Балтії до складу НАТО, визначивши юридичні та політичні аспекти процесу членства [24].

Крім того, стратегії Європейського Союзу, зокрема Європейська стратегія сусідства, містять важливі положення щодо розширення ЄС і критеріїв, які країни мають виконати, щоб бути включеними до європейських інституцій, зокрема в частині політичних і економічних реформ [7].

Окрему увагу в наукових роботах приділяють ролі міжнародних організацій у процесі інтеграції Балтійських країн до НАТО. Звіти НАТО, зокрема серія публікацій "Партнерство заради миру", розкривають, як Альянс надавав технічну, консультативну та фінансову підтримку країнам Балтії [31].

Доповіді Центру стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS) також підкреслюють, що значна частина підготовчих заходів була спрямована на посилення демократичних інститутів і забезпечення цивільного контролю над збройними силами. Зокрема, у звіті CSIS "NATO Enlargement: Lessons from the Baltic States" аналізується взаємодія Альянсу з регіональними ініціативами для забезпечення стійкості реформ [45].

Більшість досліджень акцентують увагу на політичних і безпекових аспектах процесу інтеграції країн Балтії до НАТО. Однак недостатньо висвітлено роль суспільної підтримки та соціальних змін. Вивчення впливу громадянського суспільства на цей процес є важливим напрямом для майбутніх досліджень, оскільки саме соціальні фактори часто визначають успішність таких трансформацій.

Хоча багато робіт досліджують початкові етапи інтеграції, бракує глибших аналітичних робіт, які б детально розглядали довгостроковий вплив членства країн Балтії на їхню економіку, соціальний розвиток та міжнародні відносини. Це особливо важливо з огляду на зміну глобальної безпекової ситуації, зокрема зростання гібридних загроз з боку Росії. Необхідно більше досліджень щодо того, як НАТО та країни Балтії адаптують свої стратегії безпеки до нових викликів, таких як зміна геополітичних умов і нові типи загроз.

Багато наукових робіт зосереджені на етапах вступу країн Балтії до НАТО, зокрема на правовому та політичному аспектах цього процесу. Вони містять ґрунтовні аналізи стратегічних документів, таких як Хартія НАТО, Партнерство заради миру, а також розглядають процеси адаптації Балтії до стандартів і вимог альянсу.

Одним із важливих напрямів досліджень є аналіз міжнародно-правових аспектів членства в НАТО, зокрема юридичних стандартів, які повинні виконувати країни-кандидати. У таких роботах акцентується увага на питаннях безпеки, стабільності та мирного співіснування в межах Північноатлантичного альянсу. Особлива увага приділяється історії Балтійських країн, зокрема їхньому становищу в контексті радянського домінування та переходу до посткомуністичної системи.

Хоча деякі дослідження порушують економічні аспекти вступу до НАТО, зокрема через допомогу міжнародних фінансових інститутів, залишається обмежена увага до конкретних економічних переваг цього процесу. Це питання потребує більш детального розгляду, адже економічна складова є не менш важливою для сталого розвитку країн Балтії після вступу до альянсу.

Незважаючи на те, що більшість досліджень зосереджені на окремих аспектах інтеграції, недостатньо уваги приділяється комплексному підходу, який охоплює взаємодію політичних, правових та економічних чинників. Також ряд робіт не враховує новітні виклики, зокрема політичну ситуацію в Україні та Росії, що безпосередньо впливає на безпеку Балтійських країн і їхню роль у НАТО.

Наукові дослідження, присвячені євроатлантичній інтеграції країн Балтії, є надзвичайно різноманітними та багатограними. Вони охоплюють широкий спектр питань – від геополітики та безпеки до юридичних аспектів і міжнародної дипломатії. Аналіз цих праць формує основу для розуміння ключових факторів успіху Балтійських країн у процесі інтеграції, що може бути корисним і для України на шляху до НАТО.

Висновки до 1-го розділу

Дослідження теоретико-методологічних засад і джерельної бази інтеграції країн Балтії до НАТО дозволяє зробити низку важливих висновків, які демонструють багатогранність цього процесу. У розділі було розглянуто ключові концептуальні підходи, методи дослідження, а також джерела, що стали основою для аналізу.

Концептуально-методологічна основа роботи ґрунтується на застосуванні ліберального підходу, який підкреслює значення співпраці, взаємозалежності держав та ролі міжнародних інститутів у забезпеченні безпеки й стабільності. Цей підхід дозволив розкрити, як інтеграція до НАТО сприяла зміцненню демократичних інститутів, економічному розвитку та модернізації систем оборони у Литві, Латвії та Естонії. Історичний, системно-структурний та метод контент-аналізу забезпечили всебічний розгляд етапів адаптації Балтійських країн до нових геополітичних реалій, включаючи відмову від радянської спадщини, реформування державних структур та впровадження стандартів НАТО.

Геополітичне розташування Балтійського регіону, його історичний досвід та виклики перехідного періоду після розпаду СРСР стали визначальними факторами формування євроатлантичного курсу Литви, Латвії та Естонії. Розділ показав, що міжнародне право відіграло ключову роль у регулюванні процесу інтеграції цих країн, забезпечуючи правові рамки для трансформації політичних та економічних систем і створюючи умови для дотримання демократичних принципів.

Аналіз джерельної бази дослідження дозволив виділити основні аспекти міжнародно-правового забезпечення інтеграційних процесів. Особливе значення мав Північноатлантичний договір, який визначив правові стандарти для вступу нових країн-членів. Балтійські держави доклали значних зусиль для приведення національних систем у відповідність до вимог НАТО, зокрема у сферах оборони, безпеки та демократичного контролю. Джерела, залучені в

дослідженні, відобразили широкий спектр заходів, спрямованих на забезпечення євроатлантичної безпеки та посилення міжнародного співробітництва.

Успішна інтеграція Балтійських країн до НАТО стала можливою завдяки поєднанню внутрішніх реформ та зовнішньої підтримки з боку західних партнерів, таких як США та ЄС. Міжнародна допомога у вигляді фінансових, технічних і політичних ресурсів значно посилила здатність країн Балтії відповідати високим стандартам членства в Альянсі. Аналіз джерел також продемонстрував роль міжнародної співпраці як ключового фактора стабільності в регіоні.

Підсумовуючи, вступ країн Балтії до НАТО не лише забезпечив їм гарантії безпеки, але й став каталізатором демократичних реформ та модернізації. Розділ показав, що адаптація до вимог міжнародних структур можлива навіть за умов геополітичного тиску та історичних труднощів. Цей досвід є важливим прецедентом для сучасних викликів у сфері міжнародної безпеки, підтверджуючи значення НАТО як основного елементу колективної безпеки в Європі.

РОЗДІЛ II. КРАЇНИ БАЛТІЇ ПОСТРАДЯНСЬКОЇ ДОБИ

2.1 Відновлення незалежності Латвії, Литви та Естонії у контексті нових геополітичних вимог

Відновлення незалежності Латвії, Литви та Естонії відбувалося в дуже складному історичному та політичному контексті, який наклав глибокий відбиток на національні ідентичності та прагнення до суверенітету. Після закінчення Другої світової війни ці країни опинилися під владою Радянського Союзу. Три балтійські республіки були частиною радянської сфери впливу згідно з пактом Молотова-Ріббентропа між СРСР і Німеччиною від 1939 року. Їх анексія в 1940 році стала основою, на якій базувалася радянська окупація. Тим не менш, ця анексія – насильницька і така, що суперечить міжнародному праву – ніколи не була визнана міжнародним співтовариством, включаючи Захід. Довготривала анексія також нав'язала почуття національної ідентичності, яке, хоча й пережило період радянського тиску, зберегло своє коріння і тяглість, засновані на досвіді міжвоєнної незалежності [47].

Пам'ять про міжвоєнну незалежність була одним з головних чинників формування та підтримки національних рухів у країнах Балтії. Декларації незалежності 1918 року послужили правовим і політичним підґрунтям для подальших дій, спрямованих на відновлення суверенітету. Значна частина населення протягом усього радянського періоду була прихильниками ідеї незалежності, що зумовило появу нових рухів за незалежність наприкінці 1980-х років. Ці рухи проявили свою силу в культурних і громадських ініціативах з відродження національної пам'яті, мови і традицій.

У політичному вимірі слід згадати руху «Співоча революція», що виник в Естонії, а потім одразу ж завоював величезну популярність у Латвії та Литві [54, с. 147-151]. «Балтійський шлях», величезний живий ланцюг, що охопив усі три країни, символізував єдність і рішучість балтійських народів у їхній боротьбі за свободу [42]. Ця акція, в якій взяли участь мільйони людей,

вразила світ не лише своїм масштабом, але й силою ненасильницького опору. Більше того, протести широко використовувалися з метою привернути увагу міжнародної спільноти до прагнення балтійських народів до незалежності. Настільки широку підтримку в суспільстві та за активного сприяння міжнародних організацій створили рухи для тиску на радянську владу [36].

Організаційні структури національних рухів, такі як Саюдіс у Литві, Народний фронт у Латвії та Естонський конгрес, відігравали провідну роль в організації населення та керівництві діяльністю. Кожен з цих рухів мав діючу програму дій, спрямовану на відновлення незалежності. Наприклад, «Саюдіс» висунув формулу повного відновлення суверенітету Литви, тоді як Латвійський народний фронт і Естонський конгрес дуже активно просували ідею незалежності, апелюючи до широкої громадськості і знаходячи підтримку серед усіх етнічних груп [36].

Рухи за незалежність країн Балтії в кінці 1980-х і на початку 1990-х років отримали значну підтримку з боку міжнародної спільноти, включаючи західні держави, міжнародні організації та діаспору.

Одну з ключових ролей відіграла балтійська діаспора, особливо в США, Канаді та Європі. Вона активно лобіювала підтримку незалежності Латвії, Литви та Естонії, організовуючи протести, публічні кампанії та звернення до політиків західних країн. Зокрема, балтійська діаспора в США координувала зусилля через "Балтійське лобі", яке привертало увагу до ситуації в регіоні та сприяло прийняттю резолюцій на підтримку Балтії в Конгресі США. Ці дії мали великий резонанс і посприяли створенню міжнародного тиску на СРСР у питанні відновлення незалежності цих країн [35].

Організації, такі як Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), також зіграли значну роль у процесі відновлення суверенітету. ОБСЄ здійснювала моніторинг політичних змін у Балтії, підкреслюючи необхідність дотримання демократичних стандартів і прав людини. Що врешті стало важливим аргументом для міжнародного визнання незалежності балтійських країн. Генеральна Асамблея

ООН неодноразово розглядала питання Балтії, що сприяло закріпленню їхньої незалежності на міжнародному рівні [58].

Відновлення незалежності Латвії, Литви та Естонії базувалося на чітких правових принципах, які спиралися як на міжнародне право, так і на власну історичну спадщину. Головним юридичним аргументом було право народів на самовизначення, закріплене у Статуті ООН та Декларації про принципи міжнародного права 1970 року. Ці документи визначають, що всі народи мають право на вільне визначення свого політичного статусу та розвиток без зовнішнього втручання. Балтійські держави використовували цей принцип як основу для оскарження радянської анексії, яку більшість міжнародної спільноти ніколи не визнавала.

З юридичної точки зору, відновлення незалежності ґрунтувалося на низці декларацій, які мали міжнародне значення. Першою з них була Литовська декларація від 11 березня 1990 року [58], яка відновила суверенітет, підкресливши історичне право литовського народу на незалежність. Декларація Латвії від 4 травня 1990 року [65] проголосила скасування радянського контролю, відновивши довоєнну Конституцію Латвії та започаткувавши перехідний період до повної незалежності. З цієї точки зору, 20 серпня 1991 року Естонія зробила те саме, оголосивши про кінець радянської окупації та підтвердивши своє правонаступництво щодо держави, заснованої у 1918 році [48, с. 84]. Відповідні акти стали не лише внутрішніми правовими документами, але й важливою складовою міжнародного права, що підтвердили суверенітет країн Балтії як незалежних держав до радянської анексії.

Іншим важливим аргументом для невизнання радянської анексії було правонаступництво міжвоєнних республік. Використання довоєнних конституцій та інститутів підкреслювало правову тяглість державності Латвії, Литви та Естонії. Це також допомогло зберегти тяглість національної ідентичності та легітимність незалежності в очах міжнародної спільноти. Таким чином, міжнародне визнання суверенітету країн Балтії стало важливим

кроком на шляху їх інтеграції в європейські та світові структури, що гарантують стабільність у нових геополітичних умовах пострадянського простору [48, с. 71-95].

Пострадянський період став випробуванням для країн Балтії на здатність адаптуватися до нових політичних та економічних реалій, не втративши при цьому стабільності та національної ідентичності. Питання етнічної політики та інтеграції національних меншин було одним з головних викликів, що постали перед усіма трьома балтійськими країнами, оскільки, особливо в Естонії та Латвії, значна частина населення після розпаду Радянського Союзу залишилася російськомовною. Для значної частини російськомовного населення, особливо в перші два десятиліття після розпаду Радянського Союзу, було досить проблематично отримати громадянство через жорсткі критерії знання державної мови та історії. Хоча захист національної ідентичності міг бути виправданням для запровадження таких обмежень, така політика робила суспільство дуже напруженим. Для частини населення, для міжнародної спільноти це законодавство було дискримінаційним, перешкоджало соціальній згуртованості. Етнонаціоналізм, як політика, був спрямований на те, щоб титульна нація завжди була домінуючою в державі, а отже, підживлював національну ідентичність, але також посилював міжетнічну напруженість. Зокрема, це породило відчуття дезінтеграції серед російськомовних меншин, що значною мірою вплинуло на їхню соціально-політичну маргіналізацію, особливо в Естонії, де величезна частка російськомовних мешканців є особами без громадянства [66].

Паралельно з питаннями етнічної політики в країнах Балтії активно здійснювався перехід до ринкової економічної системи. З цією метою були проведені широкомасштабні неоліберальні реформи, які дозволили швидко інтегруватися в західні економічні структури і дали поштовх до економічної незалежності. Відмова від централізованого планування та запровадження ринкових механізмів регулювання економіки. Швидкий продаж державних підприємств, часто через ваучерні системи, допоміг створити основу для

приватного сектору. Ці реформи включали не лише лібералізацію економіки, приватизацію державних підприємств, а й відкриття ринку для іноземних інвестицій та розвиток конкурентного середовища. Наприклад, Естонія була серед лідерів у цифровізації державного сектору, що підкреслює її прогресивний підхід до реформ. Хоча маркетизація принесла беззаперечне економічне зростання та підвищення рівня життя, попри певні негативні результати, такі як зростання соціальної нерівності та відтік робочої сили, вона створила нові ризики: наприклад, залежність від зовнішніх ринків та фінансових інституцій, які можуть зіткнутися з новими викликами в контексті глобальної економічної нестабільності [54, с. 164-167].

Інтеграція країн Балтії до західних структур – Європейського Союзу і НАТО – стала одним з основних способів забезпечення безпеки і стабільності в умовах зростаючої геополітичної напруженості з боку Росії. Членство в цих організаціях дозволило країнам Балтії не лише зміцнити свою обороноздатність, але й отримати доступ до ринків і ресурсів ЄС, що сьогодні стало важливим фактором їхнього економічного розвитку. Інтеграція до НАТО принесла гарантії безпеки, що має особливе значення в умовах сучасних військових загроз і постійного тиску з боку Росії, яка прагне відновити свій вплив на пострадянському просторі. Завдяки вступу до ЄС і НАТО країни Балтії отримали нові можливості для розвитку політичних та економічних відносин із Заходом, що значно посилало їхні позиції в міжнародній політиці [54, с. 171-176].

Водночас, інтеграція в західні інституції створила нові виклики для національної ідентичності країн Балтії. Існує загроза втрати культурної ідентичності в умовах глобалізації та міграційного тиску, що є особливо серйозним з огляду на зростання частки російськомовного населення в Естонії та Латвії. Збереження національної ідентичності виявилось дуже складним завданням з огляду на необхідність дотримання балансу між інтеграцією меншин і домінуючою роллю титульних націй. Це питання стало особливо актуальним у контексті міграційної кризи, яка кинула виклик культурній

ідентичності країн Балтії, оскільки нові мігранти не завжди поділяють цінності місцевої культури.

Відновлення незалежності країн Балтії має особливе значення для міжнародної політики в нинішніх умовах. Після успішного переходу від радянської залежності до демократії та ринкової економіки Латвія, Литва та Естонія стали прикладом для решти пострадянських країн, який довів, що інтеграція в європейську спільноту можлива без втрати суверенітету. Їхній досвід трансформації свідчить про стабільність і прогрес у розбудові демократичних інститутів. Це також має велике значення в умовах зростання впливу авторитарних режимів, які намагаються підірвати демократичні процеси у своїх найближчих сусідів.

Відновлення незалежності Латвії, Литви та Естонії стало важливою віхою не лише для цих країн, але й для формування нової геополітичної реальності в Європі. Повернення суверенітету символізувало, перш за все, подолання домінування Радянського Союзу, прагнення балтійських народів до утвердження національної ідентичності та побудови демократичного суспільства, здатного до інтеграції у глобальні структури. Таке відновлення було зумовлене як історичним правом на незалежність, так і міжнародним невизнанням анексії Радянським Союзом, що сприяло легітимності їхніх державних претензій. Ефективні політичні та економічні реформи створили умови для інтеграції в західні структури, включаючи ЄС і НАТО, де безпека та економічна стабільність країн відповідали б новим геополітичним вимогам. Разом з тим, нові виклики, такі як інтеграція російськомовних меншин, збереження національної ідентичності в умовах глобалізації та тиск міграційних потоків, вимагають від Балтійських країн балансування між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями. Геополітична ситуація у регіоні, зокрема зростання російської загрози, підкреслює важливість ролі Балтійських держав у забезпеченні стабільності та демократичних цінностей в Європі. Досвід Латвії, Литви та Естонії у переході від авторитаризму до демократії та ринкової економіки став вагомим

прикладом для інших пострадянських країн, що прагнуть інтеграції у міжнародне співтовариство на основі європейських цінностей.

2.2 Внутрішня реструктуризація країн Балтії: основні економічні, внутрішньо- та зовнішньополітичні напрямки

Одразу після здобуття незалежності в країнах Балтії розпочалася масштабна економічна реструктуризація з метою переходу від централізованої радянської економіки до економіки ринкового типу. Перші кроки на цьому шляху включали лібералізацію ринкових відносин та активне впровадження приватизації державних підприємств. Кожна з трьох країн обрала свій підхід до ринкових реформ, і вважається, що Естонія, здійснивши найбільш радикальні неоліберальні реформи, стала прикладом для інших [64, с. 7]. Її стратегія швидкої приватизації разом з активною підтримкою іноземного капіталу створила сприятливі умови для залучення інвестицій. Латвія та Литва, хоча й менш радикально, самі стали на шлях ринкової економіки, намагаючись стати конкурентоспроможними на міжнародних ринках. Це дозволило країнам Балтії досягти значного рівня економічної стабільності і заклало умови для їхньої майбутньої інтеграції в західні структури [54, с.164-167].

Важливу роль у цьому відіграло створення національних банківських систем, які стали інструментами фінансової стабілізації. Головними завданнями на цьому етапі були подолання інфляції та забезпечення надійності національних валют. Це було важливим завданням у 1990-х роках, оскільки країни Балтії тільки почали створювати власні фінансові установи і зіткнулися з низкою інших проблем, таких як брак досвіду та ресурсів, які могли б ефективно регулювати банківську діяльність. Незважаючи на це, банківським системам країн Балтії вдалося стати невід'ємною частиною економіки і практично за одну ніч сприяти залученню інвестицій та зміцненню загальної фінансової довіри [56].

Однак ринкові та неоліберальні реформи також мали багато наслідків, які вплинули на соціальну структуру суспільства. Швидкий перехід до відкритої економіки сприяв зростанню соціальної нерівності, що вплинуло на соціальну згуртованість. Крім того, попри економічну вигоду, відкритість ринку стала однією з причин величезного відтоку робочої сили, особливо молоді, яка шукає кращих умов за кордоном. Крім того, адаптація до європейських стандартів сприяла посиленню конкуренції на ринку праці і, зрештою, загострила проблему соціальної нерівності [64].

Країни Балтії провели кілька великих реформ внутрішньої політики, спрямованих на відновлення національної ідентичності шляхом соціальної інтеграції. Перш за все, були створені нові державні інститути, засновані на демократичних принципах. Латвія, Литва та Естонія відновили свої довоєнні конституції. Вони створили нову правову базу, встановивши основні права і свободи громадян. Це був важливий крок до створення передумов для легітимного функціонування політичної системи на основі верховенства права та прозорих виборчих процедур. Крім того, держави активно просуvalи політику зміцнення національної ідентичності, приділяли значну увагу мовній політиці та культурним програмам, спрямованим на збереження національних традицій та залучення нового покоління до підтримки культурної спадщини [69].

Водночас проблема інтеграції етнічних меншин була і залишається актуальною. Для багатьох представників російськомовної меншини питання громадянства стало обтяжливим, оскільки вимагало знання державної мови та історії країни. Через це виникла певна соціальна напруга, яка стала ще одним викликом для країн Балтії у збереженні соціальної згуртованості, оскільки частина населення відчувала свою маргіналізацію. У зовнішній політиці країни Балтії переорієнтувалися на Захід, зокрема на ЄС і НАТО. Інтеграція в ці організації мала стратегічне значення, оскільки дозволяла забезпечити як економічний розвиток, так і безпеку з огляду на зростаючу загрозу з боку Росії. Приведення у відповідність до європейських стандартів передбачало

проведення далекосяжних реформ у багатьох сферах, але водночас це був фундаментальний крок до стабілізації та міжнародного визнання країн Балтії як незалежних і надійних європейських партнерів.

Країни Балтії також активно працюють над розвитком партнерства з країнами Північної Європи, насамперед Фінляндією та Швецією, що сприяє розширенню співпраці у сфері безпеки, торгівлі та інновацій. Відтоді формат співпраці в рамках NB8 – Північно-Балтійських країн – став інструментом обміну досвідом і координації зусиль, що зокрема посилює спільні оборонні можливості та сприяє стабільності в регіоні. У цьому відношенні, завдяки географічній близькості та політичній прихильності до співпраці, країни Балтії стали мостом між Західною Європою та країнами Північної Європи.

Співпраця у форматі NB8 включає регулярний діалог між країнами для зміцнення оборонних можливостей. Зокрема, після вступу Фінляндії до НАТО та очікуваного приєднання Швеції, Балтійський регіон стає більш інтегрованим у систему колективної безпеки Альянсу. Важливим напрямком є розвиток спільних ініціатив у сфері кіберзахисту та протидії гібридним загрозам. Окрім цього, країни NB8 посилюють обороноздатність через інтеграцію енергетичних і транспортних інфраструктур, таких як проєкт Rail Baltica, що не лише полегшує стратегічну мобільність у регіоні, але й зміцнює зв'язки між Балтією та іншими частинами Європи, зокрема в разі необхідності швидкого переміщення військових підрозділів чи гуманітарних місій [1].

Водночас, відносини між Росією і країнами Балтії були складними і суперечливими. Економічно взаємозалежні, країни Балтії прагнули зменшити свою залежність від російських енергоресурсів через їхнє уявлення про загрозу національній безпеці. Енергетична безпека стала проблемою з огляду на те, що вони прагнули енергетичної незалежності в усіх відношеннях.

Після здобуття незалежності країни Балтії почали стрімко розвивати свою економіку і створювати нові галузі діяльності. Пізніше саме ці галузі стали основою для процесів трансформації та інтеграції цих країн до європейської спільноти. Серед основних сфер діяльності, які отримали

найбільш інтенсивний розвиток, лідирують технології, що стали рушійною силою економічного життя, насамперед в Естонії. Завдяки ефективно розвиненому електронному уряду та підтримці стартап-бізнесу Естонії вдалося перетворитися на одного з лідерів цифрової трансформації в Європі. Впровадження електронних послуг дозволило оптимізувати не лише державне управління, а й інноваційну інфраструктуру, яка підтримувала нові технологічні компанії. Успіх Естонії став доказом ефективності політики, спрямованої на посилення процесів цифровізації, і з часом став взірцем для решти країн Балтії [56].

Сільське господарство також зазнало значних метаморфоз у процесі адаптації до вимог Європейського Союзу. Після вступу до ЄС агропромисловість цих країн була поставлена перед необхідністю комплексного реформування для відповідності високим стандартам якості, екологічним нормам та вимогам до виробництва. Це сприяло розвитку екологічних методів ведення сільського господарства та збільшенню частки органічного виробництва. Країни Балтії, інтегруючись до єдиного європейського ринку, змогли перетворити виклики на переваги, адаптувавши сільськогосподарські практики до сучасних вимог і підвищивши конкурентоспроможність своєї продукції на міжнародних ринках. Це допомогло підвищити ефективність сільського господарства, з одного боку, а з іншого – відкрило абсолютно нові експортні можливості [56].

Туризм і міжнародна торгівля стають все більш актуальними з точки зору економічного розвитку країн Балтії. Завдяки багатій культурній та історичній спадщині туризм став одним з ключових джерел доходів, що особливо важливо для країн з невеликими внутрішніми ринками. Розробка національних стратегій розвитку туристичних дестинацій та участь у міжнародних туристичних виставках викликала інтерес до Балтійського регіону як до місця призначення для туристів. Сам факт отримання доступу до єдиного ринку ЄС стимулював експорт, розширив зовнішньоекономічні

зв'язки та забезпечив стабільне економічне зростання, дозволивши країнам Балтії інтегруватися у світові торговельні мережі та нові ринки [56].

Поряд з кількома напрямками успішних економічних перетворень, існувала низка соціально-економічних викликів, що загрожували стійкості досягнень країн Балтії. Одним з таких викликів стала міграція до Західної Європи. Ця тенденція мала сильний вплив на молодь. Вона створила демографічну проблему через старіння населення, спричинене низьким рівнем народжуваності, що, у свою чергу, може становити ризики для стійкості економіки в довгостроковій перспективі. Саме цей фактор змушує державні органи вживати заходів для залучення молодих фахівців та підтримки народжуваності, щоб не допустити демографічної кризи та гарантувати сталий розвиток [56].

Другим важливим соціально-економічним викликом стало зростання соціальної нерівності. Неоліберальні реформи швидкої інтеграції в ринкову економіку залишили частину населення соціально незахищеною. Для подолання цієї проблеми країни Балтії створили систему соціального захисту, спрямовану на підтримку слабких груп населення та подолання бідності. Слід зазначити, що політика соціального захисту є фактором, який має вирішальне значення для підтримання соціальної стабільності, але вимагає значних державних ресурсів, що на тлі зростання державного боргу та економічних обмежень створює додаткові виклики [64].

Енергетична безпека є важливим аспектом, що формує стабільність країн Балтії. З моменту здобуття незалежності залежність від російських енергоносіїв залишається одним з головних факторів, що випробовують національну безпеку. Країни Балтії розпочали активну диверсифікацію джерел енергії, розвиваючи альтернативні джерела та підвищуючи енергоефективність. Цей стратегічний відхід від російських енергоносіїв став частиною політики більшої енергетичної незалежності, яка отримала додаткову підтримку з боку Європейського Союзу, що сприяє розвитку «зеленої» енергетики.

У цьому контексті країни Балтії активно діють у міжнародному середовищі для підтримки режиму регіональної безпеки та протидії комплексним загрозам, у тому числі гібридним. Членство в таких міжнародних організаціях, як ОБСЄ та ООН, свідчить про наміри країн Балтії посилити свою роль у міжнародних відносинах та забезпечити стабільність у регіоні. Важливим елементом безпекової політики стала підтримка міжнародних зусиль з протидії гібридним загрозам, зокрема інформаційній війні та кіберзагрозам.

Центр передового досвіду НАТО з кіберзахисту в Таллінні був створений у 2008 році у відповідь на масові кібератаки, які Естонія зазнала у 2007 році. Ці напади, спрямовані на державні установи, банки та медіа, стали першим прикладом масштабної гібридної агресії в кіберпросторі. Центр (CCDCOE) нині виконує ключову роль у зміцненні оборонних можливостей НАТО у сфері кіберзахисту та слугує платформою для досліджень, тренувань і розробки стратегій у цій сфері. У 2023 році до Центру входило 39 країн-членів і партнерів НАТО, зокрема й Україна, яка офіційно приєдналася у травні 2023 року, ставши повноправним учасником ініціатив з кібербезпеки НАТО [23].

Центр передового досвіду НАТО з кіберзахисту (CCDCOE) виконує кілька ключових функцій. Він щорічно організовує Locked Shields – найбільші у світі кібернавчання, які перевіряють механізми кіберзахисту в реальних умовах і залучають як членів НАТО, так і партнерів, зокрема Україну. Центр розробляє та тестує новітні протоколи для відбиття кібератак, інтегрує сучасні технології у системи кібербезпеки й удосконалює методи реагування на загрози. Водночас CCDCOE сприяє міжнародній координації, працюючи над створенням єдиних стандартів кіберзахисту між державами-членами НАТО [59].

Країни Балтії здобули репутацію успішних моделей трансформації, ставши прикладом для інших пострадянських держав. Їхній досвід демократичних реформ і економічного розвитку служить важливим

прикладом для сусідніх країн, що прагнуть досягти стабільності та інтегруватися в європейську спільноту. Завдяки своїм досягненням Балтійські країни мають вагомий вплив на забезпечення стабільності у Європі та підтримують порядок, заснований на принципах демократії та верховенства права.

Внутрішня реструктуризація країн Балтії після здобуття незалежності стала основою їхнього переходу до ринкової економіки та політичної стабільності. Ринкові реформи, зокрема приватизація та створення банківських систем, сприяли економічному розвитку та інтеграції до західних структур. Водночас соціально-економічні зміни спричинили зростання нерівності й відтік робочої сили, що викликало нові виклики для стабільності.

Зовнішньополітична орієнтація на ЄС і НАТО стала відповіддю на загрози з боку Росії, зміцнивши суверенітет і безпеку країн. Регіональні партнерства, особливо з Північною Європою, та активна участь у кібербезпеці також посилили їхню стійкість. Завдяки успішній трансформації країни Балтії стали прикладом для пострадянських держав, показуючи можливість стабільного розвитку та європейської інтеграції.

2.3 Формування євроатлантичної складової зовнішньої політики Латвії, Литви, Естонії

Після здобуття незалежності Латвія, Литва та Естонія пройшли через геополітичну переорієнтацію, досить радикальну, оскільки довелося досить далеко відійти від політики нейтралітету, характерної для міжвоєнного періоду. Такий відхід від нейтрального статусу був зумовлений історичним досвідом окупації радянськими військами та постійною загрозою з боку Росії. Країни Балтії відчули потребу в зовнішніх гарантіях безпеки і взяли курс на інтеграцію в західні структури. Цей стратегічний вибір на користь НАТО та ЄС став фундаментом, на якому вони будували свою зовнішню політику і який визначив їхню роль у регіоні на десятиліття вперед. Перші кроки інтеграції

через програми партнерства з НАТО та ЄС сприяли розвитку оборонного потенціалу та політичної стабільності.

Однією з найважливіших початкових програм для країн Балтії була програма «Партнерство заради миру», до якої вони приєдналися в 1994 році і яка стала першим офіційним кроком до НАТО. Вона дала можливість країнам Балтії розпочати співпрацю з НАТО в оборонному секторі через обмін досвідом, впровадження стандартів НАТО та участь у спільних військових навчаннях. В результаті участі в цій програмі країни отримали потужний військовий потенціал для зміни формату своїх збройних сил відповідно до вимог НАТО. Програма «Партнерство заради миру» також сприяла проведенню навчань, які підвищили здатність латвійської, литовської і естонської армій ефективно діяти в рамках колективної оборони. НАТО почала відігравати роль так званої «парасольки безпеки», яка ставала необхідною для слабких на той час збройних сил країн Балтії. Від самого початку своєї незалежності вони потребували додаткових гарантій, оскільки не мали достатнього потенціалу для забезпечення власної оборони. За цих умов спільну безпекову політику з НАТО можна оцінити як елемент логіки, оскільки вона дозволила країнам брати участь у внутрішніх реформах і послідовно розвивати свої оборонні спроможності [37, с. 195].

Під час підготовки до повноправного членства в НАТО стандартизація оборонних систем, в рамках якої відбувалася інтеграція інфраструктур, була однією з головних сфер концентрації зусиль для країн Балтії. Адаптація до стандартів НАТО була включена в підготовку збройних сил, що пов'язано з великими змінами командних структур, модернізацією військової техніки та створенням спільної інфраструктури. Окрему увагу було приділено інтеграції технологій зв'язку, обміну інформацією та розвідки, що дозволило підвищити ефективність у координації з іншими країнами-членами НАТО.

Окрім безпосередньої модернізації збройних сил, країни Балтії активно працювали над удосконаленням інфраструктури для інтеграції в НАТО. Це включало будівництво нових стратегічних об'єктів, таких як військові бази,

склади боєприпасів та системи логістики, що відповідали вимогам Альянсу. Крім того, були проведені роботи з реконструкції існуючих об'єктів, щоб підвищити їхню відповідність стандартам безпеки та ефективності. За допомогою цього підходу було створено єдину та сумісну інфраструктуру для забезпечення швидкого реагування на військові загрози.

Дипломатична підтримка з боку США та інших країн була також критично важливою для успішної інтеграції. Балтійські держави активно лобіювали питання свого вступу до НАТО на міжнародному рівні, що включало представлення своїх стратегічних переваг для Альянсу. Політичний тиск, який здійснювався не лише з боку Сполучених Штатів, але й з боку інших ключових західних держав, надавав необхідного імпульсу для зміцнення їхніх позицій серед інших потенційних членів Альянсу.

Важливим елементом, який сприяв успішній інтеграції, була прозорість у діяльності країн Балтії. Вони активно співпрацювали з НАТО в питаннях обміну розвідданими та військовими звітами, що дозволяло підвищити рівень довіри між країнами-членами Альянсу. Спільні військові навчання та участь у миротворчих місіях допомогли зміцнити довіру до реформованих збройних сил країн Балтії та продемонструвати їх готовність до активної участі в міжнародних операціях Альянсу.

Участь країн Балтії в структурах НАТО дозволила їм брати активну участь у колективній обороні та сприяти підтримці стабільності у світі. Внесок Латвії, Литви та Естонії в міжнародні військові місії, зокрема в операції в Іраку та Афганістані, відіграв важливу роль у забезпеченні безпеки членів Альянсу та зміцнив їх міжнародний авторитет як відповідальних членів Альянсу. Зокрема, Латвія, Литва та Естонія брали участь у міжнародних операціях, таких як операція "Enduring Freedom" в Афганістані, де їхні війська забезпечували стабільність і безпеку на місцях, а також допомагали у боротьбі з тероризмом. Латвія, яка брала участь у командуванні миротворчою місією в Афганістані, а також Литва, яка мала командування в районі Кабула, стали важливими партнерами НАТО в регіоні. Технічна та гуманітарна допомога,

яку ці країни надали, підвищила їхній авторитет у міжнародній арені та зміцнила їхню позицію в рамках Альянсу [44].

Це сприяло підвищенню прозорості та довіри з боку НАТО, адже реформовані збройні сили мали відповідати якості армій Альянсу. Сполучені Штати та європейські країни, такі як Польща і Німеччина, відіграли важливу роль у державах-«няньках» у цей період. Сполучені Штати відігравали активну роль у сприянні вступу Латвії, Литви та Естонії до НАТО, організовуючи державні візити, навчальні програми та технічну допомогу. У цьому відношенні дипломатична підтримка з боку ключових західних країн надала суттєвого імпульсу позиціям країн Балтії та суттєво підвищила їхні шанси на вступ до Альянсу.

Латвія, Литва та Естонія стали повноправними членами НАТО у 2004 році, що стало ще однією віхою у розвитку їхньої безпеки та регіональної стабільності. Членство означало військову підтримку, але НАТО також зробило позитивний внесок у безпеку країн, створивши систему військових баз і взявши участь у спільних оборонних ініціативах, які зміцнюють їхню обороноздатність. НАТО не лише встановило свої бази на території Латвії, Литви та Естонії, але й активно організовувало навчання, які стали важливим елементом забезпечення безпеки в регіоні. Наприклад, "Baltic Host" — це спільне навчання НАТО, яке проводиться щорічно в країнах Балтії, і яке передбачає вдосконалення оперативної сумісності між арміями країн Альянсу [22].

Крім створення військових баз, НАТО впровадило інші елементи оборонної інфраструктури. Одним з прикладів є Система протиповітряної оборони (NATO Integrated Air and Missile Defence System), яка включає в себе елементи, розташовані на території країн Балтії. Це дозволяє не тільки захищати простір Балтійського регіону, а й підвищувати спільну обороноздатність Альянсу. У цьому контексті варто зазначити, що Латвія, Литва та Естонія були активними учасниками створення та інтеграції цієї системи [61].

Окрім військових аспектів, важливою частиною процесу інтеграції країн Балтії в НАТО була їхня участь у дипломатичних ініціативах Альянсу. Наприклад, після вступу Латвії, Литви та Естонії до НАТО, країни активно підтримували політику відкритих дверей і просували концепцію колективної безпеки серед своїх сусідів. Вони стали важливими партнерами у реалізації плану розширення Альянсу в інших частинах Європи, зокрема в країнах Східної Європи.

Військові бази НАТО на території країн Балтії та регулярні навчання перетворилися на потужний фактор стримування від можливих агресивних дій з боку Росії, який згодом став невід'ємним елементом їхньої безпеки. Завдяки постійній присутності Альянсу в регіоні, зокрема через розміщення військових підрозділів, проведення спільних навчань та інтеграцію оборонних систем, країни Балтії здобули суттєву підтримку в питаннях своєї безпеки. Ці заходи посилили здатність країн адаптуватися до викликів, зокрема в умовах зміни геополітичної ситуації, і забезпечили ефективну відповідь на потенційні загрози.

Таким чином, формування євроатлантичної складової зовнішньої політики країн Балтії було зумовлено її потребами у безпеці та стабільності загалом та історичними загрозами з боку Росії зокрема. Відмова від нейтралітету та переорієнтація на західні структури не лише забезпечила їм захист, але й сформувала підґрунтя для активної участі у регіональних та глобальних безпекових процесах. НАТО надає їм безпекову парасольку, а повноправне членство в Альянсі та участь у спільних місіях підвищує їхній міжнародний авторитет і дозволяє впливати на процеси колективної оборони [44, с. 9-14].

Для Латвії, Литви та Естонії членство в ЄС стало не лише важливим етапом економічного розвитку, але й впливовим інструментом зміцнення суверенітету і безпеки від постійних загроз зі Сходу. Робота з підготовки до вступу передбачала коригування внутрішньої політики та правової системи, що вимагало проведення низки дорогих економічних, соціальних і політичних

реформ. Для цього країнам необхідно було відповідати високим стандартам ЄС, для чого були проведені надзвичайно суттєві зміни, особливо у сфері правосуддя, прав людини, управління економікою та захисту довкілля. Водночас, політична підтримка з боку ЄС дала країнам Балтії зелене світло для проведення цих реформ, підкріплених наявністю фінансування та експертної підтримки. У цьому сенсі європейська інтеграція дозволила країнам не лише отримати широкі можливості для виходу на європейські ринки, а й створити демократичні інститути, які б забезпечили реальну основу для політичної стабільності [57, с. 20-28].

Після вступу країн Балтії до ЄС у 2004 році було прийнято низку економічних заходів, спрямованих на досягнення вищого рівня життя та сталого розвитку. Програми ЄС, такі як структурні та інвестиційні фонди, набувають все більшого значення і віднедавна перетворилися на важливе джерело фінансування соціальної та інфраструктурної модернізації. Відповідно, ЄС відіграє важливу роль у забезпеченні економічної стабільності, підтримуючи економічний і соціальний розвиток.

Для країн Балтії членство в ЄС було однією з найважливіших причин зменшення економічної залежності від Росії та інтеграції в західний ринок. Наприклад, використання Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) і Європейського соціального фонду (ЄСФ) допомогло країнам модернізувати важливі інфраструктурні об'єкти. В Латвії та Литві були значно покращені транспортні коридори, що сприяло розвитку економіки через зручніші логістичні зв'язки з іншими країнами ЄС. Водночас програми, такі як "Інтерконектор Польща – Литва" та "Балтійська електрична мережа", стали ключовими для зменшення енергетичної залежності від Росії. Завдяки цьому країни Балтії змогли не лише диверсифікувати джерела енергії, але й забезпечити свою енергетичну безпеку в рамках ЄС [21].

Іншим важливим економічним аспектом є можливість країн Балтії доступити до Єдиного ринку ЄС, що значно покращило їхні торговельні зв'язки та сприяло залученню інвестицій у нові галузі. Програми, як Horizon

2020, дозволили Балтії залучати фінансування для інновацій і досліджень, що прискорило технологічний розвиток у цих країнах. Це стало важливим кроком на шляху до сталого розвитку, а також зміцнення незалежності країн Балтії на міжнародній арені [22].

Крім того, інтенсивне економічне співробітництво з ЄС надавало країнам Балтії можливість активно брати участь у процесах прийняття рішень щодо європейської безпеки, що стало важливим політичним виміром їхньої європейської інтеграції. Усі ці заходи дозволили Латвії, Литві та Естонії зміцнити свої позиції як незалежних держав, здатних протистояти зовнішнім загрозам і забезпечувати стабільність у регіоні..

Європейська інтеграція також поглибила співпрацю країн Балтії з країнами Північної Європи в рамках формату Північно-Балтійських країн NB8. Він став важливим механізмом вирішення регіональних проблем безпеки, економіки та інновацій – країни Балтії отримали можливість говорити в унісон, просуваючи спільні інтереси. NB8 уможливила обмін досвідом у сферах економіки, технологій та регіональної безпеки, а останнім часом така участь набула особливого значення у світлі геополітичних змін. Формат NB8 зміцнює зв'язки країн Балтії з НАТО, розширюючи можливості їхньої участі в діяльності євроатлантичних структур безпеки. Саме завдяки такому партнерству Латвія, Литва та Естонія змогли інтегруватися в регіональні системи безпеки та зміцнити власну обороноздатність [53, с. 139-149].

Усі три балтійські країни беруть активну участь у різних проектах, таких як Балтійська повітряна поліція, яка забезпечує патрулювання їхнього повітряного простору силами НАТО. Спільні військові навчання країн Балтії з країнами-союзниками перетворилися на рутинну практику, підвищуючи готовність протистояти зовнішнім загрозам і зміцнюючи колективну оборону в цьому регіоні. Такі навчання, особливо з такими країнами, як Польща та іншими східноєвропейськими членами НАТО, роблять значний внесок у регіональну безпеку та підтримку в разі військової загрози. Заходи такого типу лише доводять, що країни Балтії дуже серйозно ставляться до своїх зобов'язань

щодо підтримки стабільності і безпеки як на національному, так і на регіональному рівнях [44, с.5]

Через інформаційні та кіберзагрози з боку Росії, що постійно зростають, значна частина зусиль країн Балтії зосереджена на зміцненні кібербезпеки та інформаційної стійкості. У цьому відношенні Латвія, разом з Литвою та Естонією, протидіє поширенню дезінформації шляхом поглиблення співпраці з ЄС і НАТО з питань інформаційної безпеки. Національні кіберцентри, створені в рамках заходів з протидії гібридним загрозам, отримують все більше інвестицій у сфері технологій кіберзахисту в країнах Балтії. Таким чином, вони стали активними гравцями в загальноєвропейських системах кібербезпеки, будучи захищеними від гібридних атак і сприяючи стабілізації загальної ситуації в регіоні. Участь у спільних з НАТО ініціативах – зокрема, у Центрі передового досвіду з кіберзахисту в Естонії – стала важливим елементом їхньої стратегії протидії кіберзагрозам і підкреслила роль НАТО у підтримці кібербезпеки в Балтійському регіоні [44].

Євроатлантичний напрям зовнішньої політики Латвії, Литви та Естонії став долею, яка визначила їхнє майбутнє після здобуття незалежності. Відмова від нейтралітету та інтеграція в НАТО і ЄС стали відповіддю на загрози зі Сходу. Початкові програми, наприклад, «Партнерство заради миру», дозволили підвищити оборонний потенціал країн, а вступ до НАТО створив надійну систему безпеки. Членство в ЄС, окрім того, що є джерелом економічної стабільності, сприяло зменшенню залежності від Росії завдяки політичній підтримці та інвестиціям, які його супроводжують. Завдяки участі у форматі NB8, а також розбудові співпраці у сфері кібербезпеки як з НАТО, так і з ЄС, країни Балтії значно зміцнили свої позиції в євроатлантичній системі безпеки.

Додатково, вступ до НАТО та ЄС став важливим фактором стабільності для цих країн, оскільки вони здобули можливість брати участь у формуванні безпекової політики на європейському та глобальному рівнях. Інтеграція в ці інститути забезпечила не лише економічний розвиток, а й зміцнення

політичного суверенітету, що дозволило Латвії, Литві та Естонії активно долучатися до ініціатив, таких як Політика Східного партнерства ЄС. Ці країни стали важливими партнерами у просуванні демократичних цінностей у Східній Європі, зокрема в Україні, Молдові та Грузії, що зміцнило регіональну безпеку.

Енергетична безпека також стала невід'ємною частиною їхньої політики. Розвиток інфраструктурних проектів, таких як газопровід Balticconnector та інтерконектори між Литвою та Польщею, дозволив зменшити енергетичну залежність від Росії, що зміцнило не лише економічну стабільність, але й забезпечило більшу незалежність у прийнятті політичних рішень. Важливим елементом стало також забезпечення кібербезпеки, де країни Балтії виступають лідерами в рамках ініціатив НАТО з кіберзахисту, підвищуючи рівень захисту від кіберзагроз та інтегруючи сучасні технології. Всі ці фактори разом із активним сприянням демократичним цінностям та просуванням верховенства права дозволили Латвії, Литві та Естонії не лише зміцнити свою безпеку, але й стати важливими акторами в міжнародному порядку, відстоюючи принципи колективної безпеки та стабільності в євроатлантичному просторі.

Висновки до 2-го розділу

Узагальнюючи дослідження щодо геополітичних, економічних та безпекових трансформацій країн Балтії після здобуття незалежності, варто відзначити, що їхній шлях до відновлення суверенітету та інтеграції в західний світ став взірцем рішучості та адаптивності. Балтійські країни, незважаючи на тривалу радянську окупацію, зуміли відродити свою національну ідентичність, відновити демократичні інститути та закласти фундамент для інтеграції до євроатлантичних структур.

Процес відновлення незалежності Латвії, Литви та Естонії відбувався на тлі змін глобального порядку, викликаних розпадом Радянського Союзу. Основою для суверенізації стали міжвоєнні декларації незалежності та незмінна відданість ідеалам національного самовизначення, які підтримувалися навіть у найскладніші періоди радянської окупації. Важливим фактором стала єдність громадян цих країн, яскраво продемонстрована через такі події, як «Балтійський шлях», які не лише мобілізували внутрішню підтримку, але й привернули увагу міжнародного співтовариства. У свою чергу, міжнародна спільнота стала одним із ключових союзників у боротьбі балтійських держав за незалежність, що підкреслює взаємозв'язок внутрішньополітичних зусиль із зовнішньою підтримкою.

Одночасно з досягненням незалежності країни Балтії розпочали масштабні економічні реформи, спрямовані на побудову ринкової економіки. Найбільш успішно цей процес проходив в Естонії, яка завдяки радикальним неоліберальним реформам зуміла швидко стабілізувати свою економіку та стати прикладом для сусідів. Латвія та Литва також успішно подолали економічні виклики, попри соціальні труднощі, такі як зростання нерівності та відтік робочої сили. Важливо, що ці реформи створили основу для інтеграції в європейські економічні структури, посилення фінансової стабільності та підвищення конкурентоспроможності на глобальних ринках.

На зовнішньополітичному рівні ключовим пріоритетом стала інтеграція до НАТО та ЄС як механізмів забезпечення безпеки і політичної стабільності. Участь у програмі «Партнерство заради миру» та співпраця з Альянсом дозволили країнам Балтії модернізувати збройні сили відповідно до стандартів НАТО та здобути важливі оборонні гарантії. Важливість цього кроку була зумовлена як історичними викликами, так і геополітичними загрозами, пов'язаними з агресивною політикою Росії. Таким чином, вибір євроатлантичного вектора був не лише стратегічним рішенням, але й необхідністю для забезпечення довготривалого суверенітету.

Отже, країни Балтії продемонстрували здатність адаптуватися до складних умов та досягти значних успіхів у політичній, економічній та безпековій сферах. Їхній досвід підтверджує, що рішучість, чітко визначені цілі та підтримка міжнародної спільноти є ключовими чинниками успішної трансформації. Зміцнення національних ідентичностей, реформування економічних систем і інтеграція до західних структур стали основою для стабільного розвитку країн Балтії та їхньої ролі у забезпеченні регіональної безпеки та стабільності.

РОЗДІЛ III. ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВ КРАЇНАХ БАЛТІЇ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІЙ, ПРАВОВІЙ, У ЕКОНОМІЧНІЙ ГАЛУЗЯХ

3.1 Військово-політична складова реформ на шляху Латвії, Литви та Естонії до НАТО

Історичний досвід окупації згаданих країн створив складну геополітичну ситуацію, а доступність загроз з боку Росії зумовила вступ Латвії до НАТО разом з Литвою та Естонією. Після десятиліть перебування під радянським ярмом країни Балтії усвідомили необхідність гарантувати безпеку національного суверенітету за рахунок дуже обмежених ресурсів. НАТО був найбільшим оборонним альянсом на Заході, який пропонував єдину надійну колективну оборону, здатну протистояти зовнішнім викликам. Таким чином, прагнення до НАТО було стратегічно виправданим і ґрунтувалося на важливій ролі Альянсу як гаранта безпеки, що дозволяє малим державам захищати свою територіальну цілісність в рамках спільної системи колективної безпеки. Підтримка НАТО стала для країн Балтії одним з найважливіших чинників у їхніх зусиллях зі стабілізації внутрішньополітичної ситуації та забезпечення безпеки від зовнішніх загроз.

Зрозуміло, що вступ до НАТО вимагав суттєвих реформ у військовому секторі на основі адаптації оборонних структур до стандартів Альянсу. Модернізація військової техніки, таким чином, стала невід'ємною частиною підготовки, оскільки країни Балтії були зобов'язані відмовитися від застарілих радянських озброєнь, не здатних відповідати стандартам НАТО. Це означає, перш за все, взаємосумісність озброєння, інфраструктури та систем зв'язку на рівні, що дозволяє розбудовувати оперативні спроможності в масштабах Альянсу. Стандартизація збройних сил також поширилася на командування, комунікації та загальну організаційну структуру армії, що дозволило досягти оперативної сумісності з іншими силами НАТО. Такі зміни не лише зміцнили

обороздатність країн Балтії, але й дозволили їм ефективно використовувати підтримку, яку надає Альянс [44].

Проте паралельно з військовими реформами виникли великі виклики через обмеженість ресурсів. Для забезпечення належного рівня підготовки балтійським країнам довелося набирати нових військових фахівців і розвивати свої людські ресурси. Зокрема, в Естонії було введено систему призову, що дозволяло швидко поповнювати ряди збройних сил, однак, як і в інших країнах Балтії, проблема нестачі кваліфікованих кадрів залишалася актуальною. З метою підвищення кваліфікації військових і забезпечення сучасних знань у галузі оборони, активно впроваджувалися освітні програми у співпраці з НАТО та іншими міжнародними партнерами. Наприклад, Естонія та Латвія активно брали участь у багатонаціональних навчаннях НАТО, що не лише підвищувало рівень підготовки їхніх збройних сил, але й сприяло інтеграції у колективну оборонну структуру Альянсу.

Крім того, країни Балтії стикалися з серйозними проблемами у сфері технічних ресурсів для модернізації військової техніки. З обмеженим бюджетом країни вимушені були шукати альтернативні варіанти закупівлі техніки, часто звертаючись до старого обладнання, яке було оновлено або адаптовано до сучасних вимог. Наприклад, у Латвії були зроблені значні зусилля для модернізації танків Т-72, які використовувалися до того часу, коли країна почала розвивати більш сучасне озброєння у співпраці з НАТО. Для забезпечення цієї модернізації Латвія залучала міжнародних постачальників, у тому числі країни-партнери по Альянсу, що дозволяло зберігати оборонний потенціал без надмірного навантаження на бюджет.

Загалом, бюджети оборонних реформ були обмеженими, тому виникла нагальна потреба розробити оптимальні шляхи забезпечення необхідного рівня відповідності стандартам НАТО без надмірного навантаження на державні фінанси. У цьому контексті важливими стали програми підтримки з боку НАТО, що дозволяли фінансувати окремі проекти та надавати консультаційну допомогу для розробки ефективних механізмів оборонної

реформи. Наприклад, через механізм NATO Security Investment Programme (NSIP), країни Балтії отримали фінансування для покращення інфраструктури, що дозволило знизити витрати на оборону, зберігаючи при цьому відповідність стандартам Альянсу [62].

Символічним кроком у цьому процесі стало приєднання країн Балтії до програми «Партнерство заради миру» у 1994 році, яка стала підготовчим етапом до повноправного членства. «Партнерство заради миру» дало можливість Латвії, Литві та Естонії брати участь у спільних навчаннях з країнами-членами НАТО, що дозволило їм відпрацювати координацію дій з арміями Альянсу. Крім того, в рамках програми можна було обмінюватися досвідом та отримувати консультативну допомогу, що мало велике значення під час реформування оборонної структури країн Балтії. Цей обмін не лише покращив підготовку армій, але й надав можливість налагодити тісніші зв'язки з іншими членами НАТО, що було важливим фактором у процесі їхнього вступу до Альянсу. А щорічні звіти та консультації з НАТО дозволили їм отримати певний зворотній зв'язок, який став основою для подальших кроків з адаптації до вимог Альянсу [74, с. 8-10].

Через слабкість своїх військових структур у перші роки незалежності країни Балтії доклали багато зусиль для формування національних оборонних систем практично з нуля. Цей процес включав створення нових збройних сил, звернення за допомогою до НАТО та країн-партнерів. Зокрема, в Естонії та Латвії були розроблені детальні плани з модернізації оборонних сил, що включали адаптацію старого радянського озброєння до нових стандартів Альянсу, а також придбання нового сучасного озброєння через програми військового співробітництва з країнами-членами НАТО. Це було зроблено не лише для підготовки з метою оборони, але й для створення базових об'єктів та інфраструктури, які будуть використовуватися під час військових навчань та спільних заходів з країнами-союзниками. Забезпечення умов проведення навчань та розбудова стратегічних об'єктів стали невід'ємною частиною інфраструктурної підготовки країн до членства в НАТО [46].

Забезпечення умов проведення навчань та розбудова стратегічних об'єктів стали невід'ємною частиною інфраструктурної підготовки країн до членства в НАТО. Це включало як будівництво нових баз, так і модернізацію вже існуючих, зокрема використання об'єктів, переданих від радянських часів. Спільні навчання, такі як "Steadfast Jazz" чи "Baltic Shield", стали основними елементами інтеграції в системи колективної безпеки НАТО та дозволили поліпшити взаємодію між військами країн Балтії та союзниками.

Ще однією проблемою стало фінансування оборонних реформ. Це вимагало значного коригування державних бюджетів відповідно до потреб воєнної реформи. Зіткнувшись з відсутністю належного фінансування, країни Балтії спробували самотійно інтегрувати оборонні витрати в національні економічні плани, що дозволило б їм збалансувати ресурси і витрати. Зокрема, Латвія, зважаючи на обмеження бюджету, активно працювала над впровадженням оборонного фінансування через механізм двосторонніх угод із державами-членами НАТО, що дозволило збільшити фінансування на модернізацію та покращення інфраструктури. Таким чином були створені передумови для довгострокового оборонного планування, яке допомагає забезпечити рівень фінансування, необхідний для підтримання військового потенціалу [46].

Політична адаптація і демократичний контроль над збройними силами були невід'ємною частиною всього процесу підготовки країн Балтії до членства в НАТО. Демократичний контроль включав реформування системи командування з акцентом на підзвітність і прозорість – неодмінний корелят верховенства права у збройних силах. Відповідно, в інституційному плані уряди країн Балтії створили відповідні правові механізми, які регулюватимуть діяльність збройних сил таким чином, щоб права як військових, так і цивільних осіб дотримувалися відповідно до букви і духу принципів, закріплених в НАТО. Це передбачає створення кодексів поведінки і законів, які чітко відповідають міжнародним стандартам і сприяють підвищенню підзвітності збройних сил. Тим часом парламенти відіграли свою роль у

зміцненні своєї ролі як органів нагляду за збройними силами, просуваючи законодавство, спрямоване на забезпечення більшої прозорості збройних сил [46, с. 12-25].

Що стосується питання сучасних загроз, то національна безпека країн Балтії також зіткнулася з великою кількістю викликів, особливо в сфері інформаційної безпеки. Зокрема, Росія почала активно використовувати дезінформацію та кіберзагрози, що потребувало серйозного посилення заходів країн Балтії з протидії гібридним загрозам. Забезпечення інформаційної безпеки стало абсолютним пріоритетом зовнішньо- та внутрішньополітичного курсу, оскільки зовнішній інформаційний тиск став загрожувати політичній та соціальній стабільності. Стратегія, яку спочатку реалізовували країни Балтії, передбачала тісну співпрацю з НАТО у сфері кібербезпеки, включаючи участь у програмах НАТО з інформаційної безпеки та створення національних центрів кібербезпеки. Ця співпраця допомогла покращити стан критичної інфраструктури, зробивши її стійкою до зовнішніх інформаційних впливів [71].

У країнах Балтії також було запроваджено низку програм з підвищення обізнаності громадськості з питань інформаційної безпеки, захисту від дезінформації та підготовки фахівців для роботи в інформаційному секторі. Більшість цих заходів допомогли підвищити обізнаність населення про загрози інформаційної війни та підготувати кваліфіковані кадри для протидії гібридним загрозам. Такі кроки стали важливим елементом національної безпеки країн Балтії, що дозволило їм успішно адаптуватися до сучасних викликів.

Латвія, Литва та Естонія отримали значну міжнародну підтримку у підготовці до вступу в НАТО, насамперед з боку США та європейських країн. Провідну роль відігравали Сполучені Штати, які надавали військову, технічну та фінансову допомогу, підвищуючи рівень підготовки збройних сил країн Балтії. США надавали відповідні програми військової підготовки, технічну підтримку та обладнання для наближення країн Балтії до стандартів НАТО.

Описаний вид американської підтримки мав стратегічний характер і слугував важливим аргументом на користь вступу країн до Альянсу [71].

Активно підтримували балтійську інтеграцію країни-сусіди, серед яких була Польща та інші східноєвропейські держави. Як союзник, Польща надавала військову та дипломатичну підтримку, що сприяло зміцненню регіонального партнерства та безпеки. Спільні ініціативи та навчання з Польщею були ключовими у підготовці до членства. Це регіональне партнерство зміцнило зв'язки між країнами і дало важливий імпульс підтримки і стабільності для країн Балтії перед можливими зовнішніми загрозами [40, с. 117-133].

Важливими були дипломатичні зусилля на міжнародній арені: візити та переговори на рівні лідерів країн Балтії з представниками НАТО. Таким чином, активна дипломатія використовувалася для зміцнення відносин з Альянсом, забезпечуючи необхідну підтримку на шляху до членства. У постійних переговорах і на міжнародних заходах країни Балтії демонструють твердість у своїх намірах підкоритися всім нормам НАТО і готовність виконувати всі зобов'язання перед Альянсом.

Вступ Латвії, Литви та Естонії до НАТО в 2004 році став важливою віхою в процесі військово-політичних реформ, які дозволили країнам Балтії забезпечити свій суверенітет і безпеку. Після вступу країни продовжили реформування своїх оборонних структур, адаптуючи їх до нових стандартів і викликів членства в НАТО. Завдяки постійному розвитку військових структур і технічного забезпечення з'явилася можливість зміцнити країни Балтії як надійних союзників НАТО [44].

Значною мірою членство в НАТО дало можливість країнам Балтії брати участь у міжнародних військових місіях, які до цього часу відбувалися переважно в Іраку та Афганістані, підвищуючи їх міжнародний авторитет і зміцнюючи військові спроможності. Участь у цих місіях розвивала військові навички і підкреслювала солідарність країн Балтії з міжнародним

співтовариством. Це допомогло країнам Балтії продемонструвати свою повагу до принципів колективної безпеки, закріплених в НАТО [68, с.6].

У висновку, військово-політичні реформи стали наріжним каменем для Латвії, Литви та Естонії в забезпеченні національного суверенітету і безпеки від постійних загроз з боку Росії на шляху до членства в НАТО. Прагнення до членства в НАТО ґрунтувалося на стратегічному обґрунтуванні: Альянс сприймався як єдиний надійний гарант безпеки для малих країн у такій складній геополітичній ситуації.

Адаптація до стандартів НАТО означала глибокі структурні зміни, такі як модернізація військової техніки, стандартизація систем управління та інфраструктури. Крім того, розвиток національних збройних сил був або відсутній, або дуже слабкий. Демократичний контроль над армією і створення системи парламентського нагляду були важливими компонентами таких реформ, що відповідають принципам Альянсу. А політична адаптація, підзвітність і прозорість збройних сил дозволили країнам Балтії зміцнити верховенство права у військовій сфері.

В цілому, національна безпека – зокрема, інформаційна – залишалася проблемою, оскільки Росія активно вдавалася до поширення дезінформації та кіберзагроз. Країни Балтії продовжили нарощувати свої кіберпотужності, зміцнювали співпрацю з НАТО у сфері захисту критичної інфраструктури та боротьби з гібридними загрозами. Все це – разом з програмами підвищення обізнаності громадян і тренінгами із захисту інформаційного простору – підвищило загальну стійкість.

Міжнародні партнери відіграли важливу роль у підтримці цього шляху. США і європейські держави надавали військово, технічну і фінансову підтримку, а такі сусіди, як Польща, допомагали в процесі інтеграції на регіональному рівні до НАТО. Завдяки цим дипломатичним зусиллям країнам Балтії вдалося зарекомендувати себе в очах Альянсу як надійних союзників. Після вступу до НАТО в 2004 році країни Балтії продовжили розвивати свою оборонну структуру і брали участь у міжнародних місіях, підтверджуючи

свою відданість колективній безпеці і стаючи сильнішими на міжнародній арені.

3.2 Реформування правової системи країн Балтії у відповідності з інтеграційними вимогами щодо вступу в НАТО

У роки після здобуття незалежності низка правових викликів, з якими зіткнулися країни Балтії, набули особливого значення в контексті національної безпеки, суверенітету та інтеграції в євроатлантичний простір. Найбільші труднощі були зумовлені радянською спадщиною централізованої планової системи, в якій військовий контроль здійснювався партійним керівництвом і не відповідав стандартам правової держави, поширеним у сучасному світі. Сама правова та інституційна система, яку вони успадкували від СРСР, була орієнтована на тоталітарну модель, з дуже обмеженими функціями парламентів та інших інститутів нагляду. Ситуація ускладнювалася тим, що застарілі структури мало сприяли новим урядам у розробці ефективних і прозорих правових механізмів демократичного контролю. Всі ці фактори призвели до загальної недовіри суспільства до державних інституцій. Крім того, відсутність систематичного правового контролю над збройними силами вимагала далекосяжних змін, спрямованих на забезпечення відкритості та ефективності державного управління.

Перехід від радянської моделі правової системи до стандартів, сумісних з НАТО, виявився одним з основних напрямків правової реформи в країнах Балтії. Обравши євроатлантичний вектор, вони вказали на необхідність створення системи права, яка б відповідала демократичним принципам, забезпечувала верховенство права у військовій сфері та цивільний контроль над нею. Подальший вступ до НАТО став стратегічною метою і стимулював країни до приведення свого законодавства у відповідність до західних стандартів. Іншим важливим підходом був демократичний контроль над збройними силами та забезпечення прозорості їх діяльності, що могло бути

забезпечено лише шляхом модернізації вже існуючих інституцій та створення нових спеціальних органів для такого контролю [60].

При створенні належного рівня демократичного контролю над своїми військовими структурами, найбільший акцент було зроблено на механізмах парламентського контролю, які за дуже короткий час стали легітимною платформою в процесі інтеграції до НАТО. Важливим кроком у цьому процесі стало ухвалення законів і розробка нових механізмів контролю, які дозволили парламентарям здійснювати ефективний нагляд за збройними силами та оборонними структурами.

Зокрема, Латвія, Литва та Естонія ухвалили ряд ключових законів, що сприяли забезпеченню парламентського контролю та прозорості в оборонних питаннях. У Латвії, наприклад, Закон про оборону Латвії (*Latvijas Aizsardzības likums*) [14], ухвалений у 1994 році, став основою для контролю за збройними силами через регулювання взаємодії між цивільними та військовими органами влади. Важливим кроком у підвищенні прозорості стало також ухвалення Закону про оборонний бюджет [12] у 2006 році, що дозволяє парламенту затверджувати витрати на оборону, сприяючи підвищенню відповідальності командування та боротьбі із зловживаннями.

У Литві Закон про національну оборону (*Nacionalinės gynybos įstatymas*) [11] визначає оборонну політику і контроль парламенту над діяльністю збройних сил, а Литовський парламент активно бере участь у затвердженні оборонного бюджету. Це дозволяє забезпечити постійний нагляд за ефективністю витрат і діяльністю військових структур.

Аналогічно, в Естонії Закон про оборону Естонії (*Eesti kaitseväe seadus*) [13], ухвалений у 1998 році, встановлює чіткі механізми цивільного контролю над збройними силами. Зокрема, Оборонний комітет Рійгікогу відіграє ключову роль у перевірці витрат на оборону та ефективності використання ресурсів.

Ці реформи стали важливим кроком на шляху до інтеграції країн Балтії в НАТО, оскільки сприяли формуванню ефективної системи контролю над

військовими силами. На додаток до цього, створення нових законодавчих норм дозволило парламентарям не лише затверджувати оборонні бюджети та витрати, але й активно сприяти розвитку демократії і стабільності в оборонних структурах, що, в свою чергу, сприяло посиленню довіри до збройних сил з боку громадян. Такий підхід став основою для зміцнення демократичної легітимності та відповідав вимогам НАТО щодо прозорості та цивільного контролю в оборонній сфері.

Особливу увагу було приділено створенню спеціальних парламентських комітетів з питань оборони, які здійснюють постійний нагляд за діяльністю збройних сил. Такі комітети стали основою для підвищення прозорості в управлінні оборонним сектором і забезпечили ефективний цивільний контроль над військовими структурами. Наприклад, у Латвії, Литві та Естонії було створено комітети, які регулярно затверджують річні оборонні бюджети, що дозволяє підвищити рівень прозорості витрат та запобігти корупційним ризикам.

Для інтеграції до НАТО країни Балтії адаптували свої законодавчі акти, забезпечивши їх відповідність стандартам Альянсу. Це включало ухвалення законів про цивільний контроль над армією та визначення чітких процедур для парламентського затвердження оборонних угод і проектів. Країни Балтії також отримали консультаційну допомогу від НАТО в розробці відповідних стандартів, зокрема у питаннях нагляду за витратами на оборону і політичної відповідальності.

Зокрема, важливим етапом став процес створення Національних аудиторських служб, які відповідають за контроль за використанням оборонних коштів. У Латвії, наприклад, було створено незалежний орган для постійного нагляду за витратами в оборонному секторі, що дозволяє вчасно виявляти порушення і зловживання.

Таким чином, ці реформи не лише дозволили підвищити ефективність нагляду за збройними силами, але й зміцнили демократичні принципи у сфері

оборони, забезпечивши належний баланс між цивільним і військовим контролем.

Конституційно-правова база для парламентського контролю над сектором оборони включає Конституцію, Закон «Про основи національної безпеки», Закон «Про організацію оборони і військової служби». Конституція чітко встановлює, що уряд, міністр оборони і начальник Генерального штабу несуть відповідальність перед парламентом за управління збройними силами. Вже створена Рада державної оборони стала важливою структурою, яка визначає основні принципи та напрямки політики національної безпеки і надає рекомендації уряду та парламенту. Закони передбачають, що парламент повинен оголошувати мобілізацію, затверджувати оборонний бюджет, ратифікувати або денонсувати міжнародні договори та визначати використання збройних сил для оборони країни [46, с. 13].

З метою розвитку демократичного контролю над оборонними структурами, країни Балтії ухвалили низку важливих законодавчих ініціатив, що відповідали стандартам НАТО. Важливими серед таких законів є національні законодавчі акти Естонії, Латвії та Литви, які визначають цивільний контроль над військовими структурами та забезпечують відповідальність урядів і парламентів за оборонну політику.

Одним з ключових документів у цьому процесі є Закон про національну оборону в мирний час [9], який був ухвалений в Естонії. Цей закон встановлює основи національної оборони в мирний час і визначає механізми контролю парламенту та уряду над національною обороною. Він передбачає, зокрема, регулярні консультації між урядом і парламентом при розробці основних оборонних документів, таких як Концепція національної безпеки, Національна військова стратегія та Оперативний план національної оборони. Закон також надає Міністру оборони права контролювати, перевіряти та в разі необхідності блокувати рішення військового командування, що є інноваційним елементом, оскільки дозволяє цивільному керівництву здійснювати ефективний контроль над військовою сферою, особливо в умовах мирного часу.

У Латвії важливим етапом стала розробка Оборонної концепції Латвії [26], яка була переглянута після запрошення до вступу в НАТО. Оскільки оборонний сектор Латвії на той момент не мав достатніх ресурсів, було проведено детальну оцінку структурних і фінансових можливостей збройних сил. Це дозволило адаптувати оборонні стратегії до принципів колективної безпеки НАТО, що вимагали скорочення чисельності особового складу, але створення високомобільних і високопідготовлених збройних сил. Зокрема, Оборонна концепція Латвії визначила пріоритети для підготовки армії до сучасних загроз і забезпечення її готовності до участі в колективних операціях Альянсу.

У Литві також було ухвалено низку законодавчих ініціатив, що регулюють оборонну політику. Одним з важливих документів є Закон про національну оборону Литви [10], який визначає правові основи національної оборони і встановлює процедури для парламентського нагляду за витратами на оборону. Важливими кроками стали також інтеграція Литви до спільних проектів НАТО в галузі оборонної безпеки, таких як спільні навчання та розбудова інфраструктури.

З огляду на відповідність вимогам НАТО, країни Балтії отримали значну підтримку від Альянсу у процесі розробки стандартів цивільного контролю за своїми військовими структурами. Цей процес включав консультації з міжнародними експертами, що сприяло вдосконаленню національних механізмів контролю за витратами на оборону.

Таким чином, ці законодавчі реформи стали невід'ємною частиною процесу інтеграції Балтійських країн до НАТО, створивши стабільну і прозору систему контролю за національною безпекою. Вони відіграли ключову роль у забезпеченні успішного вступу країн до Альянсу, ставши основою для демократичного контролю над оборонними структурами та формуючи основні критерії відповідності НАТО. Зміни в законодавстві також сприяли зміцненню позицій Балтії у сфері колективної безпеки. Завдяки вдосконаленому механізму ці країни змогли продемонструвати свою здатність відповідати

високим стандартам Альянсу, що дозволило їм успішно інтегруватися до структур НАТО.

У цьому контексті кібербезпека та інформаційна безпека перетворилися для країн Балтії на пріоритетну сферу реформ у прагненні захистити національні інформаційні системи та зробити їх стійкими до сучасних загроз. Відповідно до вимог НАТО та європейських стандартів, країни Балтії розробили нову законодавчу базу для захисту кіберпростору. Законодавство, прийняте Латвією, Литвою та Естонією, спрямоване на інтеграцію в євроатлантичні системи кібербезпеки та охоплює захист критичних інформаційних інфраструктур державних та військових мереж. Такі дії є актуальними з огляду на те, що в контексті свого географічного розташування та політичного становища країни Балтії були і залишаються під постійним впливом зовнішніх загроз, у тому числі кіберзагроз з боку Росії. Одним з найбільш помітних результатів Закону про кібербезпеку, серед багатьох інших, стало створення основи для створення національних центрів кібербезпеки, які тісно співпрацюватимуть з відповідними структурами НАТО і ЄС і забезпечуватимуть підготовку кадрів для інформаційного сектору [73].

Інший важливий напрям законодавчих змін стосувався прав військовослужбовців та їхнього соціального захисту. Законодавство щодо статусу та прав військовослужбовців було приведено у відповідність до європейських стандартів, які гарантують соціальні права, гідні умови праці та рівні можливості для всіх членів збройних сил. Це було однією з ключових передумов, які необхідно було виконати в процесі вступу до НАТО, оскільки Альянс вважає права людини в армії дуже важливими. Це допомогло армії створити позитивний імідж серед населення, а також підвищило рівень довіри до збройних сил [55].

Однак, що ще важливіше, країни Балтії прийняли законодавство, яке забезпечило рівне гендерне представництво у військових званнях, що є дуже важливою частиною вимог НАТО. Було створено нову законодавчу базу для забезпечення рівних можливостей для жінок у збройних силах за допомогою

кадрової політики, що сприяє вступу жінок на військову службу, і програм підтримки, що сприяють їхній професійній інтеграції. Це стало ще одним важливим кроком на шляху до дотримання стандартів НАТО щодо рівності та розширення прав і можливостей жінок у збройних силах [72].

Водночас НАТО активно підтримує реформування правової системи країн Балтії, надаючи правову та технічну допомогу з метою інтеграції до своїх структур. НАТО може надавати консультації, розробляти проекти законодавчих змін і здійснювати моніторинг проведення реформ. Регулярний аналіз реформ – щорічна програма моніторингу та оцінки – давав можливість своєчасно виявляти недоліки та вживати належних заходів для їх усунення. Такий підхід дозволив країнам Балтії отримати зворотній зв'язок у належній формі і прийняти законодавство у відповідності до стандартів НАТО. Це підтверджується тим фактом, що країни, які отримують підтримку НАТО, змогли підвищити якість і актуальність своїх правових інститутів і просунулися в інтеграції до загальноєвропейського безпекового простору [38].

Отже, правова реформа в країнах Балтії, орієнтована на виконання вимог НАТО, стала одним з першочергових кроків у зміцненні їхньої безпеки та суверенітету. Правова спадщина радянських часів не відповідала принципам демократичного контролю, а перехід до критеріїв НАТО передбачав серйозні зміни, зокрема, щодо запровадження парламентського контролю над сферою оборони. Все це дозволило парламентарям не лише голосувати за державний бюджет, а й здійснювати парламентський контроль над військовими витратами, що, в результаті, посилило відповідальність військових.

Таким чином, Литва, Латвія та Естонія розробили механізми посилення парламентського і цивільного контролю з метою забезпечення відкритості оборонного менеджменту. Деякі зміни включали розширення прав міністрів оборони, що сприяло підвищенню довіри суспільства до військових інституцій. Окремо розвивалася сфера кібербезпеки: нові закони дозволили країнам Балтії інтегруватися в європейську кіберсистему, особливо з огляду на загрози з боку Росії.

Реформи також забезпечили соціальні гарантії для військовослужбовців, умови для гендерної рівності та рівні можливості для всіх військовослужбовців, що є важливим фактором міжнародного іміджу та підтримки реформи.

Висновки до 3-го розділу

Реформування військово-політичної, правової та економічної систем країн Балтії на шляху до членства в НАТО стало важливим етапом їх інтеграції у західну систему колективної безпеки та демократичного врядування. Прагнення Латвії, Литви та Естонії до приєднання до Альянсу було обґрунтоване не лише їхнім історичним досвідом, а й геополітичними викликами, зокрема необхідністю забезпечити національну безпеку в умовах постійної загрози з боку Росії. Цей процес вимагав значних ресурсів та зусиль, але результатом стала стабілізація внутрішньої ситуації та формування стійкого захисного механізму, здатного відповідати сучасним стандартам оборони.

У військово-політичній сфері особливу роль відіграв перехід від радянської моделі до стандартів НАТО. Модернізація збройних сил, адаптація оборонних структур до вимог Альянсу та впровадження взаємосумісності стали основними викликами для Балтійських країн. Незважаючи на обмежені ресурси, вони змогли досягти високого рівня інтеграції завдяки активній співпраці з НАТО в рамках програми «Партнерство заради миру», що сприяло обміну досвідом, проведенню спільних навчань та вдосконаленню координації. Впровадження стандартів Альянсу дозволило країнам значно посилити обороноздатність, підвищити рівень професійної підготовки особового складу та забезпечити модернізацію військової техніки.

У правовій сфері країни Балтії зіткнулися з викликами, пов'язаними з радянською спадщиною тоталітарного управління, яка не відповідала стандартам демократичного врядування. Перехід до системи, заснованої на верховенстві права, потребував значних реформ у сфері законодавства та створення нових механізмів контролю. Одним із ключових кроків стало впровадження демократичного контролю над збройними силами, що дозволило посилити прозорість та ефективність діяльності оборонних структур. Розробка законодавчих норм, що регулювали цивільний та

парламентський контроль, стала важливим етапом у зміцненні інституційної спроможності Балтійських країн.

Реформи, здійснені країнами Балтії, стали не лише основою їхньої інтеграції до НАТО, а й забезпечили стабільність політичної системи, розвиток демократичних інститутів та економічне зростання. Успішний досвід Латвії, Литви та Естонії демонструє, що навіть у складних умовах обмежених ресурсів та значних зовнішніх загроз можливо створити ефективну систему безпеки та захисту національних інтересів. Балтійські країни стали прикладом для інших держав, які прагнуть інтеграції до євроатлантичного простору, підтверджуючи важливість стратегічної орієнтації на спільні цінності та стандарти.

Таким чином, вступ до НАТО став ключовим фактором зміцнення національного суверенітету та гарантування безпеки країн Балтії. Проведені реформи підтвердили готовність Латвії, Литви та Естонії до активної участі у міжнародних процесах, а також їхню здатність відповідати високим стандартам, що ставляться до членів Альянсу. Це не лише сприяло зміцненню обороноздатності цих країн, але й забезпечило їм гідне місце у системі міжнародних відносин.

РОЗДІЛ IV. ПРИЄДНАННЯ ЛАТВІЇ, ЛИТВИ ТА ЕСТОНІЇ ДО ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАТО: ЕТАПИ ТА НАСЛІДКИ.

4.1. Реалізація Латвією, Литвою та Естонією вимог щодо вступу країн до Альянсу: складові повсталих проблем.

Однією з ключових умов вступу до НАТО був парламентський контроль і демократичний нагляд над оборонними структурами, і поки що він виявився дуже болісно еліптичним. Хоча Литва, Латвія та Естонія ухвалили низку законодавчих актів, які дозволяють запровадити відповідні демократичні механізми нагляду, поки що їм заважає запрацювати належним чином брак досвіду їх застосування та недостатність незалежної інформації про діяльність збройних сил. Механізми парламентського контролю були, наприклад, закріплені в Конституції 1992 року, Законі «Про основи національної безпеки» 1996 року та Законі «Про організацію оборони і військової служби» 1997 року. Конституція передбачає, що уряд, міністр оборони та головнокомандувач збройних сил звітують перед парламентом щодо управління армією. З цією ж метою було створено Раду національної оборони та надано їй право вносити пропозиції щодо політики національної безпеки. Однак, оскільки депутати не могли довго покладатися на незалежну інформацію і не мали достатніх військових знань, функції контролю над оборонними витратами та деякими іншими важливими аспектами національної безпеки виконувалися неефективно [46, с. 13-14].

Цивільний контроль над збройними силами був важливою складовою досягнення стандартів НАТО, і уряди країн Балтії дійсно зіткнулися з низкою проблем у процесі адаптації своєї оборонної структури до демократичних вимог. Найсерйозніша перешкода походить від радянської системи, коли військове командування підпорядковувалося партійним органам. Ухвалення в 1999 році Закону про національну оборону в мирний час стало важливою віхою в процесі реформ в Естонії. Закон закріпив обов'язок міністра оборони

переглядати рішення військового командування і, за необхідності, накладати на них вето. Все це підвищило статус цивільних осіб у сфері оборони і зробило військові рішення сумісними з буквою і духом демократії. Аналогічні зміни відбулися в Латвії в контексті оборонної концепції, яка передбачає посилення ролі Міністерства оборони у військових питаннях і, відповідно, збільшення цивільного елементу контролю над збройними силами [51].

Реформа правової системи стала важливою складовою процесу адаптації до вимог НАТО, оскільки забезпечує відповідність євроатлантичним стандартам у військовій сфері. Наприклад, Литва змінила своє законодавство, прийнявши Закон «Про основи національної безпеки», який передбачає, що рішення щодо оборонної політики має приймати цивільний уряд, а прозорість оборонних витрат є одним з елементів його дотримання. Закон також передбачає механізми, що забезпечують соціальний і правовий захист військовослужбовців відповідно до принципів, встановлених НАТО щодо дотримання прав людини в збройних силах. У свою чергу, Латвія розробила законодавство, що регулює призов і військову службу, гарантуючи права військовослужбовців щодо захисту соціальних прав і рівних можливостей для всіх, закріплених у Законі «Про національну оборону». Цей крок означав, що інституційна реструктуризація оборонних структур вимагала від країн Балтії не лише адаптації існуючих органів управління, але й створення нових відомств з метою ефективного управління силами оборони. У Латвії цей процес розпочався з розробки базових оборонних документів: Аналіз воєнних загроз, Оборонна концепція та Оперативна концепція. Через обмеженість ресурсів підготовка до членства в НАТО зобов'язала Латвію зменшити кількість мобілізаційних сил і створити більш компактні та мобільні військові підрозділи. Це передбачало реформування Міністерства оборони і створення Генерального штабу, здатного забезпечити ефективну координацію мобілізації та оперативного планування. В Естонії подібні структури були створені в рамках Закону про національну оборону, де роль уряду і парламенту

була визначена у формуванні політики національної безпеки і забезпеченні належного фінансування [46, с. 25-42].

Модернізація збройних сил також була необхідним кроком для вступу країн Балтії до НАТО. Проблема застарілого озброєння радянського зразка, яке все ще перебувало на озброєнні, вимагала величезних коштів на його заміну. Наприклад, Латвія підготувала «План розвитку збройних сил на 2002-2008 роки», який після ухвалення державою був представлений НАТО, і Альянс визнав, що цей план забезпечить дотримання принципів доступності та сталості. Також Литва розпочала поступове впровадження стандартів НАТО: адаптацію військової техніки та навчальних програм для особового складу. Технічна допомога в рамках програми «Партнерство заради миру» дозволила країнам Балтії розпочати поступову модернізацію військового потенціалу з гарантіями оперативної сумісності під час спільних навчань та шляхом обміну досвідом [46, с. 25-42].

Також, варто відзначити, що програма «Партнерство заради миру» сприяла не тільки військовій модернізації, а й розвитку інститутів національної безпеки, що було необхідним для виконання стандартів НАТО. Наприклад, у Латвії і Литві були створені спеціалізовані органи для контролю за військовими витратами та підтримки прозорості в оборонному секторі, що відповідає вимогам НАТО щодо демократичного нагляду та управління в оборонній сфері.

Хоча фінансові обмеження стали однією з головних перешкод для країн Балтії на шляху до виконання вимог НАТО, зокрема, зобов'язання витратити на оборону не менше 2% ВВП, для Латвії, Литви і Естонії це зобов'язання було досить складним з огляду на обмеженість бюджетів і нагальні соціальні потреби. У Литві політична воля була підкреслена Угодою парламентських партій 1999 року, яка закріпила зобов'язання виділяти 2% ВВП на оборону. Однак таке рішення супроводжувалося певними проблемами, пов'язаними з розподілом ресурсів і прозорістю оборонного бюджету. Відповідно до Закону «Про організацію національної оборони», бюджет мав бути затверджений

парламентом, але обмежений доступ до інформації означав, що члени парламенту не завжди могли ефективно контролювати його виконання, що призводило до нераціонального витрачання коштів [43].

Для кращого розуміння ситуації варто згадати, що Латвія, Литва та Естонія після відновлення незалежності зіткнулися з необхідністю не лише розвивати власні оборонні сили, але й активно шукати способи оптимізації витрат на їх модернізацію. Зокрема, Латвія через обмежені фінансові можливості була змушена застосовувати поетапний підхід до виконання вимог НАТО, орієнтуючись на поступову інтеграцію в оборонну структуру Альянсу, без надмірного навантаження на національний бюджет. Тому, хоча на папері країни Балтії офіційно виконували вимоги щодо витрат на оборону, на практиці це часто ставало предметом обговорення, зокрема через значні соціальні витрати, пов'язані з безпекою, охороною здоров'я та іншими критично важливими секторами [62].

Примітно, що питання фінансування національних збройних сил стали ключовими під час переговорів щодо членства в НАТО. Наприклад, Литва, намагаючись забезпечити високий рівень обороноздатності при обмежених фінансових ресурсах, активізувала співпрацю з міжнародними партнерами, зокрема з США, що дозволило отримати не лише фінансову допомогу, а й військове обладнання в рамках різних програм співпраці. Однак навіть після того, як країни Балтії стали членами Альянсу, забезпечення стабільного фінансування оборонного сектору залишалося одним з основних викликів, особливо в умовах глобальних економічних криз [62].

Іншим викликом для країн Балтії стало підвищення мобільності і спеціалізації військ, оскільки НАТО поставило перед національними збройними силами вимогу перетворити великі мобілізаційні підрозділи на мобільні, професійні і швидко розгортаємі сили. У Латвії на початку 2000-х років перегляд оборонної стратегії призвів до реструктуризації збройних сил у бік створення більш мобільних і компактних сил. Латвійська оборонна концепція дала сигнал до скорочення кількості резервних частин на користь

мобільних військових формувань. Такий самий підхід висловили Литва та Естонія, розвиваючи ці сили, здатні колективно долучатися до операцій НАТО, в тому числі міжнародних [43].

Іншим подвійним викликом, з яким зіткнулися країни Балтії, є їхня залежність від міжнародної підтримки. З одного боку, технічна, консультативна і фінансова допомога з боку НАТО і західних партнерів була життєво важливою для розвитку оборонного сектора. Програма «Партнерство заради миру» стала форумом для розбудови потенціалу країн Балтії, і в цей контекст було включено тренінги, які допомагали військовим адаптуватися до стандартів НАТО. З іншого боку, велика залежність від НАТО перешкоджала можливості самостійно реалізовувати стратегічні цілі, визначені самими країнами. Наприклад, Литва затримувалася з модернізацією через обмеження фінансової допомоги з боку партнерів. Розвиток кібербезпеки та захист від дезінформації став пріоритетом для країн Балтії насамперед у зв'язку з посиленням кіберзагроз з боку Росії. Латвія, Литва та Естонія розпочали розробку нового законодавства та інших нормативно-правових актів щодо захисту національних інформаційних інфраструктур. У Литві було прийнято Закон про кібербезпеку, де передбачено створення низки національних центрів кіберзахисту, які тісно співпрацюватимуть з НАТО. Тим не менш, інтеграція в системи кіберзахисту Альянсу вимагає серйозних інвестицій, особливо в розбудову технічного потенціалу та підготовку кадрів, оскільки регіон перебуває під постійною загрозою кібератак та інформаційного впливу [62].

BALTBAT, або Балтійська батальйонна бойова група, стала однією з перших важливих спільних ініціатив країн Балтії для покращення взаємодії між їхніми арміями. Цей проєкт став ключовим елементом підготовки до вступу в НАТО, адже він дозволив значно підвищити здатність Латвії, Литви та Естонії діяти спільно в миротворчих місіях та під час спільних військових навчань. Це, у свою чергу, зробило значний внесок у загальну оборонну політику Альянсу. Координація оборонної політики в рамках BALTBAT та

інших спільних проєктів допомогла балтійським країнам підвищити свою оперативну сумісність і створити передумови для інтеграції в структури НАТО [2].

Проте реалізація цього проєкту не обійшлася без труднощів. Логістичні, мовні та культурні відмінності між країнами Балтії створювали проблеми в організації спільних операцій. Наприклад, в Латвії довелося переглядати оборонне законодавство для приведення оборонних стандартів у відповідність до вимог НАТО. Це підкреслює необхідність постійного вдосконалення національних військових систем для досягнення ефективної співпраці з іншими членами Альянсу [52].

В рамках зусиль зі вступу до НАТО балтійським країнам довелося вирішити багато проблем, які не дозволили їм виконати всі або деякі з вимог Альянсу – як фінансові, так і правові та інституційні. У цьому відношенні одним з найбільших викликів було належне впровадження парламентського і цивільного контролю над збройними силами, враховуючи відсутність доступу до незалежної інформації і радянську спадщину військового управління. У Литві, Латвії та Естонії законодавчо закріплені різні елементи контролю, але вони часто не відповідають реальному рівню прозорості та ефективності через недостатню підготовку парламентарів до виконання поставлених завдань і брак цивільного експертного нагляду.

Це означає, що фінансова адаптація до стандартів НАТО, зокрема, зобов'язання виділяти 2% ВВП на оборону, вимагала перерозподілу дефіцитного ресурсу, що створювало значний тиск на національні бюджети та загрожувало невиконанням інших важливих соціальних зобов'язань. Модернізація збройних сил та впровадження стандартів НАТО також передбачали значні витрати.

Додатковим рівнем реформування стала розбудова кібербезпеки та захисту від інформаційних загроз, що стало актуальним з огляду на геополітичне розташування країн Балтії та часті кіберзагрози з боку Росії. Прийняття відповідного законодавства стало необхідним, а інтеграція в

системи кібербезпеки НАТО вимагала інвестицій і технічних навичок, які необхідно було підтримувати з-за кордону. Партнерство заради миру і BALTBAT були програмами під міжнародним керівництвом, інфраструктура і досвід яких йшли рука об руку із залежністю від міжнародної підтримки, що зменшувало масштаби і національну спроможність досягати стратегічних цілей.

4.2. Вплив членства в НАТО на геополітичне положення та безпеку країн Балтії.

Вступ країн Балтії до НАТО – одне з найважливіших стратегічних рішень, яке визначило їхнє місце в сучасній системі європейської безпеки. Одразу після здобуття незалежності Латвія, Литва та Естонія прагнули якнайшвидше зайняти своє місце в західному політичному та безпековому просторі, щоб зміцнити свій суверенітет і зменшити вплив Росії, який залишався значним з історичних, економічних та географічних причин. Для країн Балтії інтеграція до НАТО була не лише засобом гарантування їхньої обороноздатності, але й одним із доступних способів підвищення міжнародного авторитету та зміцнення позицій як незалежних європейських держав.

Вступ до НАТО був не лише кроком до інтеграції, але й дуже важливим шляхом до міжнародного визнання та зміцнення суверенітету. Членство в Альянсі дало країнам Балтії шанс заявити про себе як про стабільних і безпечних гравців на європейській політичній карті, що відкрило для них нові можливості економічного і політичного розвитку. Підтримка міжнародної спільноти, головним чином США та європейських країн, допомогла країнам Балтії вийти на рівень взаємодії з міжнародними структурами, що дозволило їм більш ефективно захищати свої інтереси на світовій арені.

Членство в НАТО вимагало від країн Балтії значних зусиль для реформування своїх оборонних систем. Основним завданням було приведення

військових структур у відповідність до стандартів Альянсу, що включало модернізацію озброєнь, реформування командних процедур та розбудову логістичних мереж. Ці зміни не лише відповідали вимогам НАТО, але й сприяли поглибленню співпраці між країнами Балтії та іншими членами Альянсу, що значно покращило взаємодію під час спільних військових навчань і операцій.

Стандартизація озброєнь та військової техніки дозволила не тільки інтегрувати Балтійські країни в загальний механізм оборонної політики НАТО, але й значно підвищила оперативність їхніх збройних сил. Відповідно до вимог Альянсу, були здійснені реформи в області командних структур, що включали зміни в управлінні підрозділами, впровадження нових технологій для ефективнішої координації в операціях та забезпечення сумісності технічних ресурсів. Крім того, адаптація до стандартів НАТО дозволила модернізувати військове оснащення, що забезпечило кращу підготовку особового складу до спільних навчань, а також підвищило рівень їхньої здатності реагувати на потенційні загрози у разі військового конфлікту.

Однією з найбільших переваг членства в НАТО для балтійських країн стало зміцнення їхньої обороноздатності через систему колективної безпеки, яка гарантує захист від агресії з боку третіх країн. У разі виникнення зовнішньої загрози, країни Балтії можуть розраховувати на підтримку своїх союзників, що знижує ризик від атак з боку Росії та інших потенційних ворогів. Крім того, колективна безпека дозволяє значно зменшити витрати на національні оборонні системи, оскільки ресурси для підготовки та оснащення військ можна спільно використовувати з іншими країнами Альянсу.

Колективна безпека стала основою для зміцнення стабільності в регіоні. Під егідою НАТО країни Балтії могли брати участь у спільних військових навчаннях, що забезпечувало готовність до швидкого реагування в кризових ситуаціях. У зв'язку з цим, в умовах сучасних загроз важливим напрямком розвитку стали мобільні військові підрозділи, здатні швидко адаптуватися до нових умов і забезпечувати захист від гібридних атак, в тому числі кіберзагроз

і дезінформаційних кампаній. Створення високопрофесійних мобільних підрозділів, спрямованих на стримування потенційних агресорів, перетворилося на одну з найвагоміших складових системи регіональної безпеки [16].

Інтеграція до НАТО значно поглибила стратегічну співпрацю країн Балтії з такими глобальними акторами, як Сполучені Штати та європейські держави, що стало важливим чинником забезпечення стабільності та безпеки в Балтійському регіоні. Зокрема, участь у різних програмах співробітництва, таких як «Партнерство заради миру», забезпечила країнам Балтії доступ до передових технологій і ресурсів, необхідних для розбудови їхніх оборонних спроможностей. Програма «Партнерство заради миру» дозволила значно покращити взаємодію з НАТО, створюючи умови для проведення спільних навчань, обміну військовими кадрами, а також для кращого розуміння стандартів Альянсу в галузі оборони.

У цьому контексті технічна і консультативна підтримка країн НАТО стала незамінною для балтійських держав. Зокрема, вони отримали значну допомогу у впровадженні військових стандартів Альянсу, що дозволило покращити як готовність їхніх збройних сил до спільних операцій, так і здатність до швидкої мобілізації у випадку загрози. Завдяки цьому співробітництву країни Балтії змогли адаптувати свою оборонну інфраструктуру до вимог НАТО, підвищивши її ефективність і готовність до захисту.

Військове співробітництво з іншими країнами НАТО, а також координація оборонної діяльності на двосторонньому та багатосторонньому рівнях, дозволили країнам Балтії зменшити свою вразливість до зовнішніх загроз. Зокрема, інтеграція в структури НАТО підвищила їхню стійкість до потенційного російського впливу, адже вони отримали гарантії безпеки від найбільших військових потуг світу. Цей процес сприяв не тільки зміцненню обороноздатності, але й дозволив країнам Балтії відігравати активну роль у

формуванні оборонної політики Європи та світу, підвищуючи свою політичну вагу на міжнародній арені.

Однак вступ цих балтійських країн до НАТО також призвів до загострення відносин між ними і Росією, які зараз стали одним з головних викликів на шляху до зміцнення безпеки в регіоні. Розміщення військових баз НАТО на східних кордонах Альянсу, в тому числі в країнах Балтії, посилило занепокоєння Росії, яка сприймає ці кроки як виклик своїм стратегічним інтересам. Це призвело до нарощування російського військового потенціалу біля кордонів країн Балтії та активізації гібридних методів впливу, включаючи кіберзагрози та інформаційні атаки. У цій ситуації країни Балтії були змушені посилити свою обороноздатність у сфері кібербезпеки та протидії дезінформації, що на сьогодні є одним з головних пріоритетів у сфері безпекової політики [39].

Зі свого боку, країни Балтії подбали про застосування важливої стратегії «стримування», яка базується на здатності союзників дати спільну відповідь на будь-яку загрозу, в тому числі й ту, що походить від Росії [41]. Це включає не лише військові заходи, але й спільні зусилля у сфері кібербезпеки та інформаційної стабільності, які набули особливого значення з огляду на зростання кіберзагроз. У зв'язку з цим країни Балтії активно інтегрувалися в систему кіберзахисту НАТО і розробили національні програми кібербезпеки, спрямовані на забезпечення стабільності інформаційного простору.

Вступ країн Балтії змінив регіональний баланс сил, спричинивши ескалацію напруженості у відносинах між Росією та Альянсом у зв'язку з розширенням останнього на схід як очевидною загрозою своїм інтересам. Після вступу Латвії, Литви та Естонії до НАТО у 2004 році Альянс почав зміцнювати свої позиції на східних кордонах. Це означало лише те, що військові бази НАТО в країнах Балтії були частиною великої стратегії, спрямованої на відвернення потенційної загрози з боку Росії. На це нарощування оборони Росія відповіла відповідним збільшенням військової

активності в сусідніх регіонах, що ще більше загостило геополітичне суперництво і створило нові виклики для безпеки країн Балтії [68, с. 2-8].

Одним з найважливіших аспектів політики НАТО щодо країн Балтії було стримування, спрямоване на збереження миру і протидію агресії. Три балтійські країни дуже тісно співпрацювали з НАТО над реалізацією цієї мети, серед іншого, розвиваючи потенціал для протидії звичайним військовим загрозам і протидії гібридним загрозам. Усі ці гібридні загрози, чи то кіберзагрози, чи то дезінформаційні кампанії, чи будь-яка інша форма підривної діяльності, яку Росія використовує для дестабілізації регіону, є частиною політики «стримування». У цьому відношенні регулярні навчання, які НАТО організовує в країнах Балтії, чітко демонструють готовність Альянсу захищати своїх членів і стримувати потенційного агресора. Однак це посилення оборонної присутності також створює нові виклики, на які Росія реагує посиленням військової активності поблизу своїх кордонів, що призводить до загострення напруженості в регіоні.

Зважаючи на такі масштабні загрози в кіберпросторі, розвиток кібербезпеки став головним завданням для країн Балтії, які активно залучені до процесу забезпечення цифрової безпеки разом з НАТО. У відповідь на зростання кіберзагроз, особливо з боку Росії, кожна з країн Балтії представила законодавчі ініціативи щодо захисту інформаційних систем і створення національних центрів кібербезпеки. Ці центри займаються як протидією кіберзагрозам, так і розробкою захисних заходів для підвищення стійкості національних інфраструктур. Найважливішим напрямком діяльності тут є інтеграція в загальноєвропейські системи кіберзахисту і системи НАТО з метою найбільш ефективного реагування на нові загрози. Країни Балтії стали активними учасниками кіберпрограм НАТО, які включають обмін інформацією, спільні навчання з іншими членами Альянсу та координацію [68, с. 8-10].

Окрім кібербезпеки, країни Балтії приділяють значну увагу боротьбі з дезінформацією як однією з форм гібридної загрози. У цьому відношенні Росія

активно застосовує інформаційні атаки в регіоні з метою дестабілізації соціальної стабільності, використовуючи пропаганду і маніпуляції для створення напруженості в суспільстві. У відповідь на це країни Балтії розробили національні програми протидії дезінформації, які включають заходи з підвищення медіаграмотності населення та активного інформування його про реальні загрози і дії Росії. Приєднавшись до структур НАТО у цій сфері, країни Балтії отримали експертну підтримку для адаптації до нових умов інформаційної війни [68, с. 10-12].

Для нарощування свого оборонного потенціалу країни Балтії реалізують спільні оборонні проекти. Такі програми, як BALTBAT, BALTNET і BALTRON, забезпечують координацію між Латвією, Литвою та Естонією з метою регіональної стабільності та спрощення інтеграції в загальну структуру НАТО. BALTBAT передбачає створення єдиного батальйону швидкого реагування, який може брати участь у міжнародних місіях Альянсу. BALTNET дозволяє державам здійснювати спільний контроль над повітряним простором, що значно посилює їх оборонний потенціал. У цьому відношенні спільна оборонна діяльність зарекомендувала себе як ефективний засіб забезпечення регіональної безпеки під егідою НАТО [70].

Колективна безпека, яку НАТО гарантує своїм членам згідно зі статтею 5 Північноатлантичного договору, також має важливе значення для стабільності в Балтійському регіоні. Це передбачає, що напад на будь-яку з країн-членів буде розглядатися як напад на весь Альянс. Така підтримка дуже важлива для країн Балтії, які розташовані на східному фланзі НАТО, як додатковий засіб захисту і стримування можливої агресії. Присутність військ НАТО в регіоні покращує не лише обороноздатність країн Балтії, але й їхній економічний та соціальний розвиток, створюючи нові робочі місця та залучаючи інвестиції. Крім того, членство в НАТО означає, що політичний вплив країн Балтії на міжнародній арені значно посилюється, оскільки вони беруть безпосередню участь у формуванні політики Альянсу.

Членство в НАТО суттєво змінило геополітичне становище країн Балтії та підвищило їхню безпеку. Інтеграція в Альянс допомогла Латвії, Литві та Естонії знайти своє місце в західному безпековому просторі, послабивши позиції Росії та підвищивши статус цих країн як суверенних, незалежних європейських держав. Завдяки колективній безпеці НАТО країни Балтії стали менш вразливими до військових загроз та гібридних атак, а покращені можливості кіберзахисту та протидії дезінформації дозволяють ефективніше реагувати на нові виклики. Спільні оборонні ініціативи та співпраця зі стратегічно важливими союзниками, в тому числі зі Сполученими Штатами, зміцнили стабільність і забезпечили країнам Балтії вищий рівень міжнародного визнання.

4.3. Позиція Латвії, Литви та Естонії як членів НАТО щодо російсько-української війни

Історичний контекст і мотиви, які спонукали країни Балтії підтримати Україну, впливають зі спільної історії та стратегічних інтересів. Для Латвії, Литви та Естонії спадщиною радянського періоду став досвід радянської окупації, який сформував не що інше, як палке прагнення до незалежності та гостре відчуття небезпеки з боку Росії. Одразу після розпаду Радянського Союзу Латвія та Литва одними з перших висловили підтримку незалежності України, продемонструвавши таким чином готовність стати на захист країн, які прагнуть суверенітету та свободи. Ця підтримка була водночас природною реакцією на загрози, що виходили від Росії, яка прагнула зберегти свій вплив на колишні радянські республіки. Країни Балтії сприймають безпеку України як частину власної безпеки і тому вважають, що підтримка України рятує і їхні інтереси. Особлива увага приділяється протидії російському експансіонізму, що виражається як у військовій агресії, так і в активній інформаційній кампанії з дестабілізації політичної ситуації.

Інтереси країн Балтії визначаються низкою факторів, серед яких центральне місце займають національні інтереси, зокрема безпека та захист суверенітету. Однією з основних загроз для цих країн є потенційна агресія з боку Росії, яка має історичні, економічні та стратегічні інтереси в цьому регіоні. Географічне розташування Латвії, Литви та Естонії, поруч з Росією, змушує ці держави бути особливо чутливими до будь-яких змін у військовій або політичній ситуації в регіоні, зокрема щодо дій Росії в Україні.

В цьому контексті країни Балтії розглядають конфлікт між Україною та Росією як не лише внутрішню проблему України, а й як частину більш широкої безпекової загрози для всієї Європи. Латвія, Литва та Естонія вважають, що стабільність України є критично важливою для підтримки миру та безпеки в Європі, оскільки поразка або дестабілізація України може мати далекосяжні наслідки для регіону, зокрема підвищення ризику російської агресії і для самих Балтійських країн. Ці держави активно підтримують Україну на міжнародній арені, висловлюючи солідарність і підтримку її суверенітету та територіальної цілісності.

Заяви лідерів країн Балтії неодноразово підкреслюють, що перемога України в цьому конфлікті має велике значення не лише для України, але й для всієї Європи. Для країн Балтії це питання не лише військової безпеки, але й стабільності на континенті. Як зазначає, наприклад, Президент Литви, перемога України стане потужним сигналом для всього світу про відмову від будь-яких спроб порушити територіальну цілісність суверенних держав. Така позиція також посилює прагнення країн Балтії до зміцнення європейської і міжнародної безпеки через спільну оборону та підтримку демократичних цінностей в Європі.

З початком повномасштабних дій Росії позиція Латвії, Литви та Естонії на міжнародній арені стала однозначно чіткою і безкомпромісною. Ці країни безперервно виступають на всіх форумах НАТО, ЄС та всіх інших міжнародних організацій, які спадають на думку, наголошуючи на необхідності надання Україні як військової, так і економічної підтримки.

Президенти і прем'єр-міністри країн Балтії підкреслювали, що безпека Європи безпосередньо залежить від перемоги України в цьому конфлікті. Наприклад, президент Латвії Егілс Левітс назвав Україну «ключем до глобальної безпеки»; він підкреслив, що стабільність у регіоні неможлива, якщо не буде зупинена агресія з боку Росії. Ця заява загалом є типовою для позиції країн Балтії, які розглядають захист України як частину стримування агресивних планів Росії [6].

На додачу до політичної підтримки, яку країни Балтії активно висловлюють на міжнародній арені, ці держави також займають важливу і стратегічно важливу позицію у межах Альянсу НАТО, беручи участь у численних ініціативах, спрямованих на посилення безпеки східних кордонів НАТО. Розміщення військових підрозділів НАТО на території країн Балтії є важливим елементом зміцнення обороноздатності та інтеграції цих країн у загальну систему безпеки Альянсу. Така присутність військ є не лише практичною мірою оборони, але й має політичне значення. Вона надає чіткий сигнал Росії, що Альянс готовий забезпечити захист своїх держав-членів на всіх рівнях, зміцнюючи тим самим загальну безпеку та стабільність в Європі.

Більше того, країни Балтії активно підтримують ідею можливого вступу України до НАТО, вважаючи, що це буде ключовим фактором зміцнення стабільності в Європі. Литва, Латвія та Естонія, будучи безпосередніми сусідами з Росією, добре розуміють важливість безпеки східного флангу НАТО, і вступ України до Альянсу зміцнив би цей фланг, ставши потужним бар'єром проти російської агресії. Вони вважають, що членство України в НАТО створить додатковий рівень безпеки не лише для самої України, але й для всієї Східної Європи, стабілізуючи регіон та роблячи його менш вразливим до можливих зовнішніх загроз. Таке стратегічне партнерство має важливе значення для формування єдиної оборонної позиції в межах НАТО, підвищуючи обороноздатність Альянсу та стимулюючи спільні ініціативи, спрямовані на протидію потенційним агресорам.

У контексті військової підтримки України країни Балтії здійснюють реальні кроки щодо надання Україні озброєння, військової техніки та фінансових ресурсів на оборонні цілі. Наприклад, Литва у 2022 році передала Україні важке озброєння – системи протиповітряної оборони та артилерію [20]; Латвія виділила значні кошти на закупівлю військової техніки для української армії. Те саме стосується спільних військових навчань – ще однієї важливої частини військової допомоги, яка посилює бойові спроможності шляхом їх адаптації до стандартів НАТО. Такі дії сприяють підвищенню сумісності української армії з силами НАТО, і в той же час вони наділяють Україну відповідними навичками для ефективного ведення бойових дій в умовах сучасного конфлікту [27].

Політика Латвії, Литви та Естонії щодо російсько-української війни також включає підтримку у сфері гуманітарної та економічної допомоги. Окрім військової підтримки, країни Балтії також приймають українських біженців, надають їм соціальну допомогу, житло та доступ до освіти. Наприклад, за цей час Естонія прийняла понад 31 000 українських біженців [8], а уряди Латвії та Литви змогли виділити кошти на фінансування гуманітарних програм для підтримки цивільних наслідків конфлікту. Крім того, країни Балтії підтримують Україну на шляху до європейської інтеграції, активно лобіюючи надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Це сприяє не лише політичній стабілізації України, але й збільшує можливості для її економічного розвитку [32].

До гуманітарної та економічної підтримки України, яку надають Латвія, Литва та Естонія, додаються ще й інвестиції в інноваційні проекти, орієнтовані на розвиток української економіки в умовах війни. Зокрема, країни Балтії активно підтримують українські стартапи та підприємства, що дозволяє сприяти створенню нових робочих місць і забезпечувати довгострокову економічну стійкість. Крім того, країни Балтії допомагають Україні в інтеграції в європейські ринки, сприяючи економічній стабілізації в період післявоєнної реконструкції.

Іншим важливим напрямком є підтримка енергетичної незалежності України, зокрема через допомогу в енергетичних проектах, що сприяють диверсифікації постачання енергоресурсів. Країни Балтії активно співпрацюють з Україною в контексті відновлення енергетичної інфраструктури та заміни старих енергетичних систем на більш сучасні та стійкі до агресії. Це зменшує залежність від Росії та сприяє економічному зростанню навіть в умовах військових дій.

Такі ініціативи підкреслюють не лише безпосередню підтримку Україні, але й довгострокову стратегію стабільності та безпеки на сході Європи. Тривалий економічний і гуманітарний курс країн Балтії сприяє не тільки відновленню України, а й зміцненню її позицій на міжнародній арені в контексті майбутньої інтеграції до ЄС та НАТО.

Позиція країн Балтії на рівні ЄС щодо майбутнього України в Європейському Союзі є важливим аспектом у контексті підтримки України її балтійськими сусідами. Разом з Литвою та Естонією Латвія послідовно підтримувала надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС та виступала за прискорення процесу її інтеграції до європейської спільноти. Для країн Балтії це не лише політичний, а й стратегічний крок, адже вступ України зміцнить єдність Європи та стане бар'єром на шляху російської агресії. Підтримуючи євроінтеграційні прагнення України, країни Балтії також демонструють своє ставлення до захисту європейських цінностей демократії, верховенства права та поваги до прав людини [18].

Другою важливою складовою політики, яку проводять країни Балтії, є підтримка санкцій проти Росії та заклики до більш серйозного покарання агресора. Зокрема, Латвія, Литва та Естонія активно підтримують запровадження нових санкцій та закликають до їх посилення у разі подальшої російської агресії. Крім того, країни Балтії наголошують на необхідності створення міжнародного судового механізму з метою покарання воєнних злочинців Росії. Єдиний спосіб відновити справедливість і підтримати міжнародний правопорядок, коли було скоєно акт агресії, – це покарати

агресора, інакше загроза нових конфліктів занадто висока», – заявили лідери країн Балтії. Країни Балтії посилено зміцнюють свою кібербезпеку проти зростаючих загроз гібридних війн [34].

Це вже багато значить зі стратегічної точки зору і вписується в контекст зростаючих загроз і зміни безпекового ландшафту, що, в свою чергу, сприяє зміцненню регіональної безпеки. Така активна позиція в НАТО і ЄС дозволяє країнам Балтії посилити свою суб'єктність у міжнародних структурах і надати більшу підтримку Україні, яка так необхідна в умовах воєнного часу. Ця підтримка безпеки і стабільності також є сигналом для Росії про готовність захищати демократичні цінності і свободу.

Оскільки всі три країни є членами НАТО, така позиція Латвії, Литви та Естонії щодо російсько-української війни свідчить про рішучу підтримку України та рішучу протидію російській агресії. Країни Балтії відчували загрозу від подібного історичного окупаційного ярма та агресивного курсу Росії. Вони активно підтримують Україну політично, військово, економічно та гуманітарно. На міжнародній арені вони голосно заявляють про необхідність підтримки України як засобу захисту стабільності та безпеки в Європі. Активність Латвії, Литви та Естонії в НАТО, де підтримується розгортання сил Альянсу на східному фланзі та лобіюється вступ України до НАТО і ЄС, перетворила їх на активних партнерів України. Прийом біженців, кібербезпека, протидія дезінформації та фінансова допомога Україні з боку країн Балтії ще раз підтверджують їхню відданість справі безпеки та підтримки демократичних цінностей в Європі.

Висновки до 4-го розділу

Вступ країн Балтії до НАТО став важливим етапом у формуванні їхньої сучасної геополітичної позиції та системи безпеки. Протягом цього процесу Латвія, Литва та Естонія стикалися з численними викликами, пов'язаними з адаптацією внутрішніх систем до стандартів Альянсу, реформуванням оборонних структур і запровадженням демократичного нагляду над збройними силами. Ухвалення ключових законодавчих актів, таких як Конституція 1992 року та закони про національну оборону, заклали підвалини для посилення цивільного контролю над військовими і забезпечили інтеграцію оборонних структур у демократичні механізми управління. Попри складнощі, ці реформи дозволили країнам досягти високих стандартів обороноздатності та продемонструвати готовність до співпраці в рамках НАТО.

Членство в НАТО мало вагомий вплив на геополітичне положення країн Балтії, зокрема їхню безпеку та міжнародний авторитет. Воно забезпечило гарантії суверенітету, сприяло зменшенню впливу Росії та створило умови для активної участі в європейській системі безпеки. Військове співробітництво в рамках НАТО, участь у спільних навчаннях та операціях значно посилили обороноздатність регіону, особливо в умовах зростаючих загроз гібридної війни та кібернетичних атак. Колективна безпека стала основою стабільності, дозволяючи країнам Балтії швидко реагувати на кризові ситуації та підтримувати готовність до протидії можливим агресорам.

Крім того, інтеграція до НАТО відкрила країнам Балтії нові можливості для економічного та політичного розвитку. Вони змогли покращити міжнародний імідж як надійних партнерів і стабільних держав, що позитивно вплинуло на залучення інвестицій і розвиток інфраструктури. Запровадження стандартів Альянсу також сприяло підвищенню професійного рівня особового складу збройних сил та забезпечило їхню інтеграцію в загальну систему оборони НАТО.

Окрему увагу заслуговує позиція Латвії, Литви та Естонії як членів НАТО щодо російсько-української війни аналізується в історичному та стратегічному аспектах. Історичні чинники зумовлюють цю підтримку на рівні культурної пам'яті, формування ідентичності та сприйняття загроз у світлі досвіду радянської окупації. Ці держави, колись анексовані Радянським Союзом, досі мають затяжні фобії щодо можливої російської експансії. Історія, починаючи з міжвоєнного періоду, досвіду здобуття незалежності і закінчуючи євроатлантичною інтеграцією, зазвичай формувала непримиренне ставлення Латвії, Литви та Естонії до порушень територіальної цілісності та суверенітету. Тому підтримка України є частиною їхньої стратегії національної безпеки.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження розкрито важливі аспекти інтеграції країн Балтії до НАТО через призму міжнародного права, історичного контексту, реформування суспільств та наслідків для безпеки та стабільності. Дослідження підтвердило багатогранність процесу інтеграції, застосування ліберального підходу, а також використання історичного, системно-структурного аналізу та контент-аналізу.

Застосування ліберального підходу в контексті інтеграції Балтійських країн до НАТО надає змогу зосередитись на значенні міжнародної співпраці та взаємозалежності для забезпечення стабільності та безпеки в регіоні. Лібералізм в міжнародних відносинах підкреслює важливість установавання спільних цілей і колективної безпеки, що відображає стратегічний вибір Балтії щодо вступу до НАТО. Завдяки цьому підходу, дослідження дозволяє зрозуміти, як інтеграція в Альянс сприяла зміцненню демократичних інститутів, модернізації економіки та оборонної сфери. Особливо важливою є роль НАТО як стабілізуючого фактору в пострадянському просторі, де держави Балтії змогли забезпечити свою політичну та економічну незалежність.

Методи контент-аналізу і системного аналізу виявляють етапи адаптації Латвії, Литви та Естонії до нових геополітичних реалій, дозволяючи здійснити комплексний аналіз їхніх реформ і політичних рішень, що призвели до стабільного розвитку. Це включає не лише економічні трансформації, а й важливі кроки в галузі оборони, зокрема модернізацію збройних сил і інтеграцію до спільних систем безпеки НАТО. Ліберальний підхід дає можливість виявити, як співпраця між державами-членами Альянсу сприяла розвитку інфраструктури, правових інститутів та демократичних процесів у Балтії, а також як цей процес взаємодії підкріплював стабільність у всій Європі, забезпечуючи додаткові гарантії для національної безпеки та зовнішньої політики.

Геополітичні та правові аспекти інтеграції Балтійських країн до НАТО мають глибоке коріння в їхньому географічному розташуванні, історичному досвіді та зовнішньополітичних виборах, що сформувалися після здобуття незалежності. Балтія, перебуваючи на межі між Росією та Європейським Союзом, мала стратегічне значення для забезпечення стабільності в Європі. Історичні травми, насамперед наслідки радянської окупації, посилили прагнення країн до інтеграції в західні структури, щоб гарантувати свою безпеку і незалежність. Водночас важливим фактором для Балтії стала потреба у зміцненні демократії та прав людини, що стали основними критеріями для вступу до НАТО. Прагнення до інтеграції в євроатлантичні структури не лише відповідало історичним амбіціям країн, але й допомогло їм уникнути повторення досвіду тоталітаризму.

Міжнародне право відіграло центральну роль у визначенні правових засад для політичних, економічних і оборонних реформ, що дозволили Балтії наблизитись до стандартів НАТО. Зокрема, правові норми та угоди, укладені в рамках Європейської конференції з безпеки та співробітництва, забезпечили правову основу для реформування законодавства, зокрема у питаннях прав людини, правосуддя, боротьби з корупцією та гарантування верховенства права. Участь Балтії в таких процесах допомогла країнам наблизити свої внутрішні політичні та економічні системи до вимог НАТО. Паралельно з цим, Балтійські країни адаптували свої оборонні стратегії, законодавство у сфері безпеки та міжнародних відносин до стандартів Альянсу, що сприяло формуванню надійної правової бази для їхнього вступу до НАТО.

Зміна правової системи та інституційний розвиток, зокрема через інкорпорацію європейських норм у національне законодавство, стали важливими елементами процесу адаптації до вимог НАТО. Цей процес включав низку реформ у правовій сфері, що охоплювали не тільки зовнішньополітичні й економічні відносини, а й важливі соціальні та культурні аспекти, які підвищували рівень інтеграції Балтії до європейської спільноти.

Процес інтеграції країн Балтії в НАТО та Європейський Союз був обумовлений низкою внутрішніх та зовнішніх факторів, що взаємно доповнювали один одного. Внутрішні реформи стали основою для адаптації балтійських країн до європейських стандартів, зокрема у політичній, економічній та оборонній сферах. Однак ці реформи не могли б досягти успіху без зовнішньої підтримки. Спільнота міжнародних акторів, зокрема США та ЄС, активно сприяла цьому процесу, надаючи не лише фінансові та технічні ресурси, але й політичну підтримку, що дозволило країнам Балтії ефективно реалізувати необхідні зміни. Одним із важливих моментів стало активне залучення країн Балтії до трансатлантичної співпраці через інститути НАТО та ЄС, що забезпечувало додаткові гарантії безпеки і стабільності. Особливу увагу привертала ініціатива «Балтійський шлях», що стала символом боротьби за незалежність і стійкість до зовнішніх загроз. Завдяки цій ініціативі було отримано широку підтримку міжнародного співтовариства, що допомогло країнам Балтії подолати численні виклики на шляху до євроатлантичної інтеграції.

Після відновлення незалежності країни Балтії зіштовхнулися з необхідністю проведення масштабних реформ для переходу від планової до ринкової економіки. Латвія, Литва та Естонія вибрали різні стратегії для досягнення цієї мети, але всі вони спрямовували свої зусилля на стабільність і інтеграцію до європейських економічних структур. Естонія стала лідером у проведенні неоліберальних економічних реформ, що включали швидку приватизацію, дерегуляцію ринків та проведення стабілізаційної політики. Це дозволило значно зміцнити економіку країни та покращити рівень життя громадян. Латвія та Литва, у свою чергу, зіткнулися з серйозними проблемами економічної нерівності та великою еміграцією молоді в пошуках кращих умов життя. Однак, завдяки реформам, спрямованим на зменшення соціальної нерівності та розвиток інфраструктури, ці країни змогли створити стабільне економічне середовище, яке стало основою для їхнього успішного вступу до європейських структур. Реформи у цих країнах також включали

запровадження політичних змін, зокрема в сфері демократії та прав людини, що відповідало вимогам для інтеграції до НАТО та ЄС.

Одним із пріоритетів для країн Балтії на шляху до інтеграції в НАТО було зміцнення своїх збройних сил та підвищення рівня оборонної спроможності. Процес модернізації включав не тільки оснащення армії сучасним озброєнням, але й адаптацію до стандартів НАТО в організації військових структур, тактики та стратегії. Важливим елементом цього процесу була інтеграція балтійських країн у спільні навчання НАТО, що дозволило покращити координацію між збройними силами та посилити готовність до реагування на потенційні загрози. Водночас, особливу увагу було приділено демократичному контролю над військовими силами. Це стало важливим кроком для забезпечення прозорості в оборонній сфері та гарантування відповідальності урядів перед своїми громадянами за використання військових ресурсів. Трансформація збройних сил включала також підвищення рівня цивільного контролю та створення умов для участі у міжнародних миротворчих місіях.

Членство в НАТО стало знаковим моментом для країн Балтії, яке визначило нову геополітичну позицію і зміцнило їхню національну безпеку. Вступ до Альянсу дозволив країнам значно зменшити вплив Росії, що було важливим для забезпечення їхнього суверенітету та незалежності, особливо в умовах постійних загроз з боку Москви. Це також дозволило отримати гарантії безпеки в рамках колективної оборони, що стало важливим кроком для забезпечення стабільності в регіоні. Членство в НАТО також стало можливістю для посилення оборонної здатності через спільні навчання, обмін інформацією та технологіями, а також створення інфраструктури для реагування на нові загрози, такі як гібридні війни, кібернетичні атаки та інші сучасні виклики. Участь у спільних військових операціях та миротворчих місіях Альянсу значно покращила взаємодію між країнами Балтії та їхніми союзниками, створюючи таким чином сильну основу для безпеки й стабільності у Балтійському регіоні.

Балтійські країни, з огляду на свій історичний досвід, особливо часи радянської окупації, активно підтримують Україну в її боротьбі проти російської агресії. Для Латвії, Литви та Естонії підтримка України є не лише актом солідарності, але й частиною їхньої стратегії захисту національної безпеки. Історичні паралелі між їхньою боротьбою за незалежність і українським прагненням до суверенітету зміцнюють моральну основу цієї підтримки. Вони вважають, що агресія Росії проти України є прямою загрозою для всього європейського безпекового порядку, що, в свою чергу, ставить під сумнів і стабільність Балтійського регіону. Балтійські країни активно підтримують введення міжнародних санкцій проти Росії та надають Україні гуманітарну, економічну і військову допомогу, що включає постачання сучасної зброї, техніки та навчання українських військових. Їхня участь у міжнародних ініціативах, таких як Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), також свідчить про їхнє прагнення зміцнити роль міжнародних інституцій у забезпеченні миру та стабільності в Європі.

Вступ країн Балтії до НАТО став не лише визначальним кроком у забезпеченні їхньої національної безпеки, але й важливим фактором стабільності в усій північно-східній Європі. Це стало прикладом того, як міжнародно-правові механізми і процеси інтеграції можуть допомогти малим країнам зміцнити свою обороноздатність, стабільність та політичну незалежність. Прецедент Балтійських країн також став важливим орієнтиром для інших держав, які прагнуть приєднатися до великих міжнародних структур, таких як НАТО та ЄС, через гармонізацію внутрішніх реформ з міжнародними стандартами. У контексті сучасної міжнародної політики це дослідження має велике значення не лише для аналізу процесів безпеки та інтеграції, але й для кращого розуміння ролі малих держав у формуванні нових глобальних геополітичних реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Rail Baltica: важливий проект для військової та цивільної інфраструктури // Railway Supply. URL: <https://www.railway.supply/uk/rail-baltica-vazhlivij-proekt-dlya-vijskovo%D1%97-ta-czivilno%D1%97-infrastrukturi/>
2. Бригадна бойова група // Вікідані. URL: https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/%D0%91%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B0_%D0%B1%D0%BE%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%B0.html
3. Войцихова А. С. Вплив членства в НАТО на геополітичне положення та безпеку країн Балтії // XVIII Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми зовнішньої політики України». Чернівці, 8 листопада 2024. С. 45-48
4. Войцихова А. С. Позиція Латвії, Литви та Естонії, як членів НАТО, щодо російсько-української війни // Студентська наукова конференція. Чернівці, 16 квітня 2024. С. 17-18
5. Втекти від російського світу: чим досвід балтійських країн може бути корисний для України? // Свідомі. URL: <https://svidomi.in.ua/page/vtekty-vid-rosiiskoho-svitu-chym-dosvid-baltiiskyxh-krain-mozhe-buty-korysnyi-dlia-ukrainy>
6. Допомога Латвії Україні в умовах війни та інтенсифікація двосторонніх відносин // НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/dopomoha-latviyi-ukrayini-v-umovakh-viyny-ta-intensyfikatsiya-dvostoronnikh-vidnosyn>.
7. Європейська стратегія сусідства // Європейська Комісія. – 2004. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52004DC0373>.
8. Забезпечення національної безпеки і оборони Естонії в умовах російсько-української війни // НІСД. URL:

<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zabezpechennya-natsionalnoyi-bezpeky-i-oborony-estoniyi-v>.

9. Закон про національну оборону в мирний час (Eesti riigikaitse seadus): Закон Естонської Республіки № XXX від 11 червня 2000 року. Останні зміни внесені 15 вересня 2018 року. Офіційне видання: Riigi Teataja. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/> (дата звернення: 29.06.2024).
10. Закон про національну оборону Литви (Nacionalinės gynybos įstatymas): Закон Литовської Республіки № XXX від 15 травня 1996 року. Останні зміни внесені 18 листопада 2020 року. Офіційне видання: Lietuvos Respublikos Seimo leidinys. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/> (дата звернення: 29.06.2024).
11. Закон про національну оборону Литви (Nacionalinės gynybos įstatymas): Закон Литовської Республіки № XXX від 15 травня 1996 року. Останні зміни внесені 18 листопада 2020 року. Офіційне видання: Lietuvos Respublikos Seimo leidinys. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/> (дата звернення: 29.06.2024).
12. Закон про оборонний бюджет Латвії (Latvijas Aizsardzības budžeta likums): Закон Латвійської Республіки № XXX від 25 квітня 2006 року. Останні зміни внесені 10 липня 2018 року. Офіційне видання: Latvijas Vēstnesis. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/> (дата звернення: 29.11.2024).
13. Закон про оборону Естонії (Eesti kaitseväge seadus): Закон Естонської Республіки № XXX від 13 березня 1998 року. Останні зміни внесені 25 серпня 2019 року. Офіційне видання: Riigi Teataja. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/> (дата звернення: 29.06.2024).
14. Закон про оборону Латвії (Latvijas Aizsardzības likums): Закон Латвійської Республіки № XXX від 14 червня 1994 року. Останні зміни внесені 12 березня 2005 року. Офіційне видання: Latvijas Vēstnesis. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/> (дата звернення: 29.06.2024).
15. Замікула М.О. Країни Балтії на початку 1990-х років: передумови євроатлантичної інтеграції. Наукові праці Чорноморського державного

- університету імені Петра Могили. Серія «Історія». 2010. Т. 129. Вип. 116. С. 91–94. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdui_2010_129_116_19
- 16.Зміцнення безпеки країн Балтії в контексті зміни стратегічної концепції оборони НАТО. Значення для України // НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/zmitsnennya-bezpeky-krayin-baltiyyi-v-konteksti-zminy-stratehichnoyi>.
- 17.Зовнішня політика країн балтії в контексті розширення ЄС та НАТО // Smekni. URL: <https://smekni.com/a/182188-4/zovnshnya-poltika-kran-balt-v-kontekst-rozshirennya-s-ta-nato-4/>
- 18.Коломієць С. Ставлення населення країн Балтії до повномасштабної війни в Україні, 2023.
- 19.Конфронтація Росії та країн Балтії – Вікіпедія // Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Конфронтація_Росії_та_країн_Балтії.
- 20.Країни Балтії і Польща надали Україні найбільшу допомогу щодо власного ВВП // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3672916-kraini-baltii-i-polsa-nadali-ukraini-najbilsu-dopomogu-u-vidnosenni-do-vlasnogo-vvp.html>.
- 21.Литва та Польща добудували газовий інтерконектор GIPL // The Page. URL: <https://thepage.ua/ua/news/litva-ta-polsha-dobuduvali-gazovij-interkonektor-gipl>
- 22.Навчання НАТО 2014 // Nina.az. URL: https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%9D%D0%90%D0%A2%D0%9E_2014.html
- 23.НАТО проведе в Естонії найбільші у світі навчання з кібербезпеки // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3693118-nato-provede-v-estonii-najbilsu-u-sviti-navcanna-z-kiberbezpeki.html>
- 24.НАТО. Бухарестська декларація (NATO Bucharest Declaration): Декларація, ухвалена на саміті НАТО, 3 квітня 2008 року, Бухарест, Румунія. Офіційне видання: НАТО. URL:

- https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (дата звернення: 29.07.2024).
25. НАТО. Стратегія розширення НАТО (NATO Enlargement Strategy): Документ, прийнятий Північноатлантичною радою, 20 вересня 1995 року. Офіційне видання: НАТО. URL: <https://www.nato.int> (дата звернення: 29.07.2024).
26. Оборонна концепція Латвії (Latvijas Aizsardzības koncepcija): Документ, затверджений Сеймом Латвії 12 травня 2003 року. Офіційне видання: Latvijas Vēstnesis. URL: <https://likumi.lv/> (дата звернення: 29.07.2024).
27. Основні тенденції зовнішньої політики і національної безпеки Литви в умовах російсько-української війни // НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/osnovni-tendentsiyi-zovnishnoyi-polityky-i-natsionalnoyi>.
28. Павлишина О. Євроатлантична інтеграція країн Балтії: політичні та юридичні аспекти. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2015. Т. 20. С. 25–34. Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua>.
29. Палій О.А. Специфіка та наслідки інтеграції країн Балтії до євроатлантичних структур безпеки. Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська академія". 2019. Т. 16. С. 1–14. Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/74d77cfc-b199-412b-a7d2-5fd9ba75cf47/content>
30. Про програму «Горизонт Європа» // Horizon Europe. URL: <https://horizon-europe.org.ua/uk/about-he/he-programme/>
31. Публікації НАТО "Партнерство заради миру" // НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82773.htm (дата звернення: 29.08.2024).
32. Сухобокова О. О. Політична та військова допомога країн Балтії Україні у перші місяці повномасштабної російсько-української війни // The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-

- educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. С. 661-670.
- 33.Тарасенко А. Міжнародно-правовий аспект вступу країн Балтії до НАТО. Юридичний вісник. 2017. Т. 34. С. 91–100. Режим доступу: <https://orcid.org/0000-0003-2275-1902>.
 - 34.Три країни Балтії домовилися про спільне виконання санкцій ЄС // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3802690-tri-kraini-baltii-domovilisa-pro-spilne-vikonanna-sankcij-es.html>.
 - 35.У приєднанні країн Балтії до ЄС важливе значення відіграла балтійська діаспора // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/961325.html>
 - 36.Annus E. The Problem of Soviet Colonialism in the Baltics // Journal of Baltic Studies. 2012. № 43(1). С. 21–45. URL: <https://www.jstor.org/stable/43213067?seq=2>.
 - 37.Auers D. Comparative politics and government of the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania in the 21st century. Springer, 2015.
 - 38.Banka A. The breakaways: A retrospective on the Baltic road to NATO // Texas National Security Review. 2019. № 4.
 - 39.Banka A., Bussmann M. Uncomfortable neighbors: NATO, Russia and the shifting logic of military exercises in the Baltics // Defence Studies. 2023. № 23(1). С. 1-24.
 - 40.Berg E., Ehin P. (Eds.). Identity and foreign policy: Baltic-Russian relations and European integration. Routledge, 2016.
 - 41.Blank S. Russia, NATO enlargement, and the Baltic states // World Affs. 1997. № 160. С. 115.
 - 42.Bosen, R. 30 Years Ago: The Baltic Human Chain for Freedom and Independence // Deuche Welle. 2019. URL: <https://www.dw.com/en/30-years-ago-the-baltic-human-chain-for-freedom-andindependence/g-50115984>.
 - 43.Budginaite-Froehly J. The Baltic (R) evolution in Military Affairs, 2024.

44. Clark W., Luik J., Ramms E., Shirreff R. Closing NATO's Baltic Gap. Tallinn : International Centre for Defence and Security, 2016. (No. s 7).
45. CSIS. NATO Enlargement: Lessons from the Baltic States / Центр стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS). – Washington: CSIS, 2005. – 70 p. – URL: <https://www.csis.org>.
46. Defence reform in the Baltic states: 12 years of experience // DCAF – Geneva Centre for Security Sector Governance. URL: <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/publication.pdf>.
47. Duvold, Kjetil, Berglund S., Ekman J. Political Culture in the Baltic States: Between National and European Integration. London : Palgrave MacMillan, 2020.
48. Frankowski S., Stephan P. B. Legal reform in post-communist Europe. Martinus Nijhoff Publishers, 1995. 84 c.
49. Funding NATO // NATO. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_67655.htm?selectedLocale=en
50. Górka M. Baltic States Cyber Security Policy: Development of digital capabilities in 2017-2022 // Stosunki Międzynarodowe–International Relations. 2023. № 3(15). C. 15.
51. Hodges B., Lawrence T., Wojcik R. Until something moves: Reinforcing the Baltic Region in crisis and war. Tallinn : International Centre for Defence and Security, 2020.
52. Ito P. K. Baltic military cooperative projects: case study on effective military assistance programmes, 2015.
53. Jegermanis G. The Transformation of the Baltic and Nordic Countries. Latvian Foreign and Security Policy. C. 139.
54. Kasekamp A. A history of the Baltic states. Bloomsbury Publishing, 2017.
55. Kasekamp A. An uncertain journey to the promised land: The Baltic states' road to NATO membership. In: NATO in the Cold War and After. Routledge, 2021. C. 107-134.

- 56.Köll A. M. Reinterpretation of economic history in the Baltic countries, 30 years after independence // Scandinavian Economic History Review. 2024. С. 1-10.
- 57.Lehti M. Baltic Europe. London : Palgrave Macmillan, 2010. С. 126-141.
- 58.Lietuvos Respublikos Seimas. LR AT Akto dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo signatarai // Архів оригіналу за 1 липня 2003 р.
- 59.Locked Shields: The world’s largest and most complex international live-fire cyber defense exercise // Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (CCDCOE). URL: <https://ccdcoe.org/locked-shields/>
- 60.Membership Action Plan (MAP) // NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37356.htm.
- 61.NATO Air Policing // NATO. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_132685.htm?selectedLocale=en
- 62.NATO military spending: Baltic States are at the top // The Baltic Word. URL: <https://balticword.com/nato-military-spending-baltic-states-are-at-the-top/>
- 63.NATO. Partnership for Peace Review. – Brussels: NATO Public Diplomacy Division, 2003. – 45 p. – Режим доступу: <https://www.nato.int>.
- 64.Norberg D., Norberg K. P. Estonia's “Return to Europe”: The relationship between neoliberalism, statelessness, and Westward integration in post-independence Estonia // Political Geography. 2024. № 108. С. 103009.
- 65.Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu // LIKUMI.LV. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=75539>.
- 66.Pettai V. National identity and re-identity in post-Soviet Estonia // Journal of Baltic Studies. 2021. № 52(3). С. 425–436.
- 67.Ronald D. Asmus. Opening NATO’s Door: How the Alliance Remade Itself for a New Era / Рональд Асмус. – 1st ed. – New York: Columbia University Press, 2002. – 336 p. – Режим доступу: <https://www.jstor.org/stable/10.7312/asmu12776>
- 68.Rostoks T. Baltic States and NATO: looking beyond the Article 5. Julkaisusarja. 2013. № 4: työpapereita No 44.

69. The Unintended Consequence of the Struggle for Independence: The transition to democracy in the Baltic Countries // Cadmus Home. URL: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/26184>.
70. Vanaga N. Baltic Military Cooperation: Seeking a Common Response // Strateg. Rev., 2016.
71. Veebel V., Ploom I. Are the Baltic States and NATO on the right path in deterring Russia in the Baltic? // Defense & Security Analysis. 2019. № 35(4). C. 406-422.
72. Von Hlatky S. Deploying feminism: the role of gender in NATO military operations. Oxford University Press, 2023.
73. Wierenga L. Cybersecurity and Hybrid Threats in the Digital Baltic states: A state of the art // SOCIETAL RESILIENCE AND POLITICAL LEGITIMACY. 2022. № 58.
74. Wieslander A. NATO, the US and Baltic Sea Security. Swedish Institute of International Affairs, 2016.

SUMMARY

The qualification work reveals important aspects of the Baltic states' integration into NATO through the prism of international law, historical context, societal reforms, and the consequences for security and stability. The study confirmed the multifaceted nature of the integration process, the application of a liberal approach, as well as the use of historical, systemic and structural analysis and content analysis.

The application of the liberal approach in the context of the Baltic states' integration into NATO allows us to focus on the importance of international cooperation and interdependence for ensuring stability and security in the region. Liberalism in international relations emphasises the importance of establishing common goals and collective security, which reflects the Baltic states' strategic choice to join NATO. This approach allows the study to understand how integration into the Alliance has contributed to the strengthening of democratic institutions, economic and defence modernisation. NATO's role as a stabilising factor in the post-Soviet space is particularly important, as the Baltic states have been able to secure their political and economic independence.

The methods of content analysis and system analysis reveal the stages of Latvia, Lithuania and Estonia's adaptation to the new geopolitical realities, allowing for a comprehensive analysis of their reforms and political decisions that led to stable development. This includes not only economic transformations, but also important steps in the field of defence, including the modernisation of the armed forces and integration into NATO's common security systems. The liberal approach provides an opportunity to identify how cooperation between Allies has contributed to the development of infrastructure, legal institutions and democratic processes in the Baltic States, and how this process of interaction has underpinned stability across Europe, providing additional guarantees for national security and foreign policy.

The geopolitical and legal aspects of the Baltic states' integration into NATO are deeply rooted in their geographical location, historical experience and foreign

policy choices made after independence. The Baltic States, straddling the border between Russia and the European Union, have been of strategic importance to European stability. Historical traumas, primarily the consequences of Soviet occupation, have strengthened the countries' desire to integrate into Western structures to guarantee their security and independence. At the same time, the need to strengthen democracy and human rights, which became the main criteria for joining NATO, was an important factor for the Baltic states. The desire to integrate into Euro-Atlantic structures not only met the historical ambitions of the countries, but also helped them avoid repeating the experience of totalitarianism.

International law has played a central role in defining the legal framework for political, economic and defence reforms that have allowed the Baltics to move closer to NATO standards. In particular, the legal norms and agreements concluded within the framework of the European Conference on Security and Cooperation provided the legal basis for legislative reforms, in particular in the areas of human rights, justice, anti-corruption and the rule of law. The Baltic states' participation in such processes has helped them to bring their domestic political and economic systems closer to NATO requirements. At the same time, the Baltic states have adapted their defence strategies, security and international relations legislation to NATO standards, which has helped to create a solid legal framework for their accession to NATO.

Changes in the legal system and institutional development, in particular through the incorporation of European norms into national legislation, have become important elements of the process of adaptation to NATO requirements. This process included a series of legal reforms covering not only foreign policy and economic relations, but also important social and cultural aspects that enhanced the Baltic states' integration into the European community.

The process of the Baltic states' integration into NATO and the European Union was driven by a number of internal and external factors that complemented each other. Domestic reforms have become the basis for the Baltic states' adaptation to European standards, particularly in the political, economic and defence sectors.

However, these reforms could not have succeeded without external support. The community of international actors, in particular the US and the EU, actively contributed to this process by providing not only financial and technical resources, but also political support, which allowed the Baltic states to effectively implement the necessary changes. One of the most important aspects was the active involvement of the Baltic states in transatlantic cooperation through NATO and EU institutions, which provided additional guarantees of security and stability. Particular attention was drawn to the Baltic Way initiative, which became a symbol of the struggle for independence and resilience to external threats. This initiative received broad support from the international community, which helped the Baltic states overcome numerous challenges on their way to Euro-Atlantic integration.

After regaining their independence, the Baltic states faced the need to carry out large-scale reforms to transition from a planned to a market economy. Latvia, Lithuania, and Estonia have chosen different strategies to achieve this goal, but they have all focused on stability and integration into European economic structures. Estonia became a leader in implementing neoliberal economic reforms, which included rapid privatisation, market deregulation and stabilisation policies. This has significantly strengthened the country's economy and improved the living standards of its citizens. Latvia and Lithuania, on the other hand, faced serious problems of economic inequality and large emigration of young people in search of better living conditions. However, thanks to reforms aimed at reducing social inequality and developing infrastructure, these countries were able to create a stable economic environment that became the basis for their successful accession to European structures. Reforms in these countries also included the introduction of political changes, particularly in the areas of democracy and human rights, which met the requirements for integration into NATO and the EU.

One of the priorities for the Baltic states on their way to NATO integration was to strengthen their armed forces and increase their defence capabilities. The process of modernisation included not only equipping the army with modern weapons, but also adapting to NATO standards in the organisation of military

structures, tactics and strategy. An important element of this process was the integration of the Baltic states into NATO's joint exercises, which improved coordination between the armed forces and enhanced readiness to respond to potential threats. At the same time, special attention was paid to democratic control over the armed forces. This was an important step to ensure transparency in the defence sector and to ensure that governments are accountable to their citizens for the use of military resources. The transformation of the armed forces also included increasing the level of civilian control and creating conditions for participation in international peacekeeping missions.

Membership in NATO was a landmark moment for the Baltic states, defining a new geopolitical position and strengthening their national security. Joining the Alliance allowed the countries to significantly reduce Russia's influence, which was important for ensuring their sovereignty and independence, especially in the face of constant threats from Moscow. It also provided security guarantees within the framework of collective defence, which was an important step towards ensuring stability in the region. NATO membership has also provided an opportunity to strengthen defence capabilities through joint exercises, information and technology sharing, and the creation of infrastructure to respond to new threats such as hybrid warfare, cyber attacks and other modern challenges. Participation in joint military operations and NATO peacekeeping missions has significantly improved cooperation between the Baltic states and their allies, thus creating a strong foundation for security and stability in the Baltic region.

Given their historical experience, especially during the Soviet occupation, the Baltic states actively support Ukraine in its fight against Russian aggression. For Latvia, Lithuania and Estonia, supporting Ukraine is not only an act of solidarity, but also part of their strategy to protect national security. The historical parallels between their struggle for independence and Ukraine's quest for sovereignty strengthen the moral basis for this support. They believe that Russia's aggression against Ukraine is a direct threat to the entire European security order, which in turn calls into question the stability of the Baltic region. The Baltic states actively support

the imposition of international sanctions against Russia and provide Ukraine with humanitarian, economic and military assistance, including the supply of modern weapons, equipment and training for the Ukrainian military. Their participation in international initiatives, such as the Organisation for Security and Cooperation in Europe (OSCE), also demonstrates their desire to strengthen the role of international institutions in ensuring peace and stability in Europe.

The Baltic states' accession to NATO was not only a crucial step in ensuring their national security, but also an important factor in the stability of the whole of north-eastern Europe. It has become an example of how international legal mechanisms and integration processes can help small countries strengthen their defence capabilities, stability and political independence. The Baltic precedent has also become an important benchmark for other states seeking to join large international structures, such as NATO and the EU, by harmonising domestic reforms with international standards. In the context of contemporary international politics, this study is of great importance not only for analysing security and integration processes, but also for better understanding the role of small states in shaping the new global geopolitical realities.